

Бібліяграфія

БЕЛЬГІЯ Ў БЕЛАРУСКІМ ДРУКУ: ГРАМАДСКА-КУЛЬТУРНЫЯ СУВЯЗІ (1902–2001)

Абрамовіч Владимир. Жак Рогг сменил Хуана Антонио Самаранча // Рэспубліка. 2001. 17 ліп.

Адамушка У. За права жыць трэба змагацца: [Пра маладзёжны антываенны рух у Бельгіі] // Чырвон. змена. 1984. 29 сак.

Адукацыя ў Бельгіі: [Па матэрыялах друку] // Пралеска. 1995. № 11. С. 38.

Азоўскі В. Бельгія зблізку // Звязда. 1961. 17 мая.

Аляксейчык Я. Дзверы ў Еўропу, адчыненыя ў Бруселі: [Аб выніках афіцыйнага візіту Прэзідэнта РБ А. Р. Лукашэнкі ў Бельгію] // Звязда. 1995. 10 сак.

Аноп Л. 72 часа, которые не потрясли мир: [Дарожныя нататкі] // Вечер. Минск. 1993. 21, 24–25 мая.

Антановіч Тамара. Беларусь – Бельгія: Падабенствы шляхоў і ўзаемныя дачыненні // Кантакты і дыялогі. 2001. № 6. С. 26–28.

Антановіч Тамара. Бельгійскі госць з Літэкспрэса: [Пра фламандскага паэта і драматурга Камеля Ванхола] // Кантакты і дыялогі. 2000. № 9. С. 16–17.

Антановіч Тамара. «Бліскавіца» зіхацела ў Бельгіі: [Пра выступленне ансамбля музычнай і харэаграфічнай мініяцюры] // Кантакты і дыялогі. 1999. № 5. С. 21–22.

Антановіч Тамара. У Дзень прысягі караля [Бельгіі Леапольда I] // Кантакты і дыялогі. 2000. № 10. С. 21–22.

Асмалоўскі Андрэй. 500 беларускіх дзяцей прыехалі ў Бельгію // Нар. воля. 2001. 7 ліп.

Бабкін Г. Восставшие из пепла: [Пра фірму «Mausoleum» на вытворчасці пласцінак] // Родник (Крыніца). 1992. № 7–8. С. 37, 43.

Багдановіч Галіна. Магія лёгкага гуку: [Пра дзявочы хор Беларускага каледжа мастацтваў на Еўрапейскім фестывалі хораў у Неерпельдэ] // Літ. і мастацтва. 1998. 17 ліп.

Бараніч Уладзімер. Трагедыя ў Бэльгійскім Каралеўстве [знікненне дзяцей] // Наша ніва. 1996. 28 кастр.

Беларуская кніга ў Бруселі // За вяртанне на Радзіму. 1958. № 55.

Беларусь – Бельгія: диалог культур: Матэрыялы Міжнароднай навучнай канферэнцыі, Мінск, 13–14 студзеня 1998 г. Мінск, 1998.

Беларусь зацікаўлена ў супрацоўніцтве з Бельгіяй: [Прыём Прэзідэнтам Беларусі вярцельнай граматы Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Каралеўства Бельгія ў Расіі і РБ Андрэ Мернье] // Нар. газ. 2001. 21 сак.

Беларусь падпісала [у Бруселі] праграму «Партнёрства дзеля міру» // Звязда. 1995. 13 студз.

«**Беларусь**, прыціснутая цяжарам невядомага імя» // Беларус (Нью-Йорк). 1995. № 424. С. 3.

Беларусь у замежным друку. Бельгія // Узвышша. 1928. № 1. С. 189.

Бельгійскія парламентарыі выступаюць супраць ізаляцыі Беларусі // Звязда. 2001. 20 лют.

Бельгія 22.4–25.5.1915. Первая газовая атака: [Пра горад Іпр] // Хроніка. 1999. № 4. С. 2.

Бельгія — гасцінная краіна, калі цябе чакаюць // Звязда. 1997. 17 верас.

Бельгія і ... Беларусь // Гоман (Вільня). 1916. 11 верас.

Бенилюкс — регион больших возможностей: [Пра візіт М. Чыгіра ў Бельгію] // Рэспубліка. 1996. 27 сак.

Берж'е Леон

Бэргіе Леон. Вартавы: Апавяданне / Пер. з фр. З. Белага // Чырвон. Беларусь. 1930. 10 лют.

Бэрг'е Леон. Пралетарскія раманісты Бэльгіі // Чырвон. сейбіт. 1927. № 20–21. С. 27–28.

Аб ім

Беларусь у замежным друку: [Пра арт. у бельгійскай газеце «Драпо Руж»] // Узвышша. 1928. № 1. С. 189.

Снежка Зм. Бельгійская літаратура // Узвышша. 1928. № 1. С. 177–178.

Бідзюк Любоў. Пад адным дахам: Унікальная школа паблізу Бруселя [у Шэйпе] // Настаўн. газ. 1998. 9 студз.

Бизнес впереди: [Пра візіт у Мінск прэзідэнта Гандлёва-прамысловай палаты Бельгіі і Люксембурга П'ера-Анры Віні] // Бел. рынок. 2001. 21–27 мая.

Бласбан Філіп. У сапраўдным выгнанні: [Эсэ] / Пер. з фр. Ю. Барысевіча // Польша. 2000. № 5. С. 185–192.

Бондарева Ф. Первое знакомство: Фестиваль бельгийского киноискусства // Совет. Белоруссия. 1956. 25 июня.

Бондаренко Владимир. «Андрей, Чернобыль...» — с французским проносом: [Пра студэнтку-русітку з Бельгіі Жулі Канціно і яе стажыроўку ў Гомельскім універсітэце] // Рэспубліка. 2000. 30 снеж.

Борисов А. Брюссельские прогулки Президента // Газ. Андрея Климова. 1995. 17–24 марта.

Бруй Е. Бельгийская мозаика // Панарама. 1996. № 3–4. С. 8–10.

Буйко Т. М. Ідэнтычнасць – Культура – Адукацыя: [Пра навуковую канферэнцыю ў Лювене 17–20 жн. 1994 г.] // Адукацыя і выхаванне. 1994. № 11. С. 123–124.

Буйко Т. М. На міжнародным форуме філосафаў адукацыі (праблемы і ўражанні) [у Лювене] // Адукацыя і выхаванне. 1995. № 3. С. 114–117.

Бурдова Елена. Бельгийские бизнесмены намерены инвестировать в Беларусь: [Пра візіт дэлегацыі на чале з дзяржаўным міністрам Бельгіі сенатарам Робертам Урбенам] // Рэспубліка. 2001. 23 мая.

В. Ж. «2 x Бел» — предприятие будущего?: [Пра семінар па інвестыцыях і гандлёва-эканамічнаму супрацоўніцтву Беларусі і Бельгіі] // Дело (Восток + Запад). 1999. № 11. С. 29–30.

В. М. Бэльгійскі друк пра Беларусь і БНФ: [Пра арт. у газ. «Le Soir» ад 5.09. 1992 г. і арт. Фрэда дэ Паў у газ. «De Standaard» (Брусель). 18.12.1992 г.] // Навіны БНФ «Адраджэньне». 1993. № 2.

Вагемонс Э. Русские в Бельгии // Взаимодействие литератур в мировом литературном процессе. Гродно, 1993. С. 189–192.

Валентинова Людмила. В Брюсселе создано представительство белорусской Хартии–97 // Нар. воля. 1998. 10 студз.

Васильев Владимир. Большая прогулка: Бельгия по прежнему ждет «чернобыльских» детей // Бел. газ. 2000. 24 июля.

Васильев Владимир. Легализация нелегалов за «железным занавесом» [у Бельгіі] // Бел. газ. 2000. 28 февр.

Васильев Владимир. Слежка за алмазами, которые политы кровью африканских подростков: [Пра Міжнародную канферэнцыю ў Бельгіі па пытаннях стварэння глабальнай сістэмы сертыфікацыі алмазаў і беларускі алмаза-перапрацоўчы комплекс у Гомелі] // Бел. деловая газ. 2001. 22 мая.

Вене П'ер. Будуcae будзе: [Інт. з бельгійскім прафесарам аб праекце INTAS] // Навіны АНБ. 1995. 3 лістап.

Веркойсэ Пол. Старонкі з гісторыі Бельгіі // Кантакты і дыялогі. 1998. № 10/11. С. 18–19.

Верхарн Эміль

Верхарн Эмиль. Мой друг, пейзаж; Тени; Невозможное; Мой вклад: [Вершы] / Пер. с фр. И. Симановского // Совет. Отчизна. 1955. № 3. С. 114–118.

Верхарн Э. Паўстанне: [Верш] / Пер. з фр. Максіма Багдановіча // Багдановіч Максім. Зб. тв.: У 2 т. Мн., 1968. Т. 1. С. 362–363.

Верхарн Э. Паўстанне: [Верш] / Пер. з фр. Максіма Багдановіча // Багдановіч Максім. Поўны зб. тв.: У 3 т. Мн., 1991. Т. 1. С. 379–380.

Вэрхарн Эміль. Няўлоўнае; Пабожнае: [Вершы] / Пер. з фр. Лявона Баршчэўскага // Наша слова. 1994. 30 сак.

Верхарн Э. Творческий путь Рембрандта // Мастацтва: Вучэб. дапаможнік-хрэстаматэя для 9 кл. Мн., 1997. С. 300–309.

[**Верхарн Эміль**]. Утро: [Верш] / Пер. с фр. И. Б. Симановского // Здабыткі: Дакументальныя помнікі на Беларусі. Мн., 1997. Вып. 2. С. 112–113.

Аб ім

Симановский А. И. О первых публикациях переводов стихов Э. Верхарна в Белоруссии: К 80-летию со дня рождения Эмиля Верхарна // Здабыткі. Мн., 1997. Вып. 2. С. 111–112.

Снежка Зм. Бельгійская літаратура // Узвышша. 1928. № 1. С. 174–175.

Виле В., Титгат К. Что делают профессора из Бельгии в Беларуси?: [Інт. з прафесарамі брусельскага Інстытута Erasmus] / Зап. С. Малиновского // Аргументы и факты. 1994. № 45. Нояб. (Аргументы и факты в Белоруссии). С. 8 в.

Во главе масс: К 45-летию Компартии Бельгии // Коммунист Белоруссии. 1966. № 8. С. 78.

Вольф Ёзеф Марія дэ. Шляхі да сумоўя: Дзеля еднасці царквы Хрыстовае... // Унія. 1995. № 4. С. 24–25.

Г. З. Парасткі сяброўства: [Пра музычную вечарыну, наладжаную Таварыствам «Беларусь – Бельгія»] // Літ. і мастацтва. 1997. 23 мая.

Г. З. Пасябруем з Бельгіяй // Літ. і мастацтва. 1996. 29 лістап.

Гаравы Марат. Нашы маркі на сусветнай выставе [у Бруселі («Belgica–2001»), прысвечанай 500-годдзю еўрапейскай пошты] // Наша свабода. 2001. 13 чэрв.

Гельдэрод Мішэль дэ

Гельдэрод Мішэль дэ. З «остэндскіх гутарак»: 3 бельгійскім драматургам, навэлістам і эсэістам Мішэлем дэ Гельдэродам гутарылі тэатральныя крытыкі Рожэ Ігнэсіас і Ален Трута / Пер. з фр. Алеся Асташонка // Крыніца. 1994. № 12. С. 61–75.

Гельдэрод Мішэль дэ. Эскурыйял: Драма ў адной дзеі / Пер. з фр. Алеся Асташонка // Крыніца. 1994. № 12. С. 76–82.

Аб ім

Асташонак Алесь. Пра Яго: [Хроніка жыцця] // Крыніца. 1994. № 12. С. 62–66.

Глеб А. Наши умы удивляют мир: [Пра беларускіх вынаходнікаў на выставе «Брусельская эўрыка – 95»] // Бел. прадпрымачель. 1996. 5–11 февр.

Говор В. Бельгийская мозаика своими глазами: [Пуцявыя нататкі] // Нац. экан. газ. 1995. 9 жн.

Годар А. Дети из Беларуси меняют учебные программы: опыт школы переводчиков в Монсе // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 37–43.

Гойтан Уладзімір. Вялікая вандроўка [у Бельгію] маленькага чалавека [Вікі Радзіёнавай] // Звязда. 1996. 13 снеж.

Гойтан Уладзімір. Сустрэча праз паўгода, або Як дзякуючы намаганням правахоўных органаў і грамадскаці дзвюх краін [Бельгіі і Беларусі] удалося вярнуць дачку маці // Звязда. 1996. 23 лістап.

Голикова Т. И. Введение в перевод сказки // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 158–166.

Горбачева Л. Не нарвитесь на стерлядь с ухой: [Пра бельгійскую кухню] // Путешественник (Globetrotter). 1998. 1–15 авг.

Горис Стеф. Если быть более точным....: Письмо из Брюсселя // Нар. воля. 2001. 28 лют.

[Горыс Стэвен]. Стивен Горис: «Мы должны помочь белорусскому народу прийти к демократии»: [Інт. з дэпутатам Бельгійскага парламента і дэпутатам Савета Еўропы] / Зап. Галины Матюшиной // Нар. воля. 2001. 6 лют.

Госць з Бэльгіі [Янка Запруднік] ў Торонто // Бел. эмігрант. 1953. № 5.

Гоулд Д. ИНТАС: Мост между учеными Европы и СНГ: [Выступленне на Міжнародным семінары «Роль навуковых фондаў у падтрымцы сусветнай навукі»] // Вестн. фонда фундаментальных исследований. 1997. № 2. С. 55–64.

Грунэ Герд. Беларускае пасольства [у Бруселі] баіцца // Навіны. 1998. 6 сак.

Гуковский Игорь. Белорусские цветы в Брюсселе, или Некоторые итоги визита Александра Лукашенко в Бельгию // Рэспубліка. 1995. 10 сак.

Гусеў М. Просьба з Бельгіі: [Пра самадзейнага музыканта В. Пратасевіча] // Звязда. 1987. 6 верас.

Гуцева Т. Г. Диалог культур — условие будущего // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 62–68.

Да ўручэння вярыцельных граматаў [Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Каралеўства Бельгія ў РБ Т'еры дэ Грубена] // Звязда. 1993. 9 чэрв.

Данейко Елена. Белорусские художники прокладывают путь на Запад: [Пра выстаўку карцін Андрэя Задорына ў Бельгіі] // Бел. деловая газ. 1999. 6 авг.

Дарохін Дзмітрый. Бельгія перад пагрозай расколу // Свабода. 1997. 25 крас.

Дашчынскі Аляксандр. Парламент Бельгіі просіць памілаваць вадзіцеля [Вілі Салье] // Свабода. 1997. 21 лістап.

Дэбонтрыддер Люк. Европа ждэць лютую зіму: [Інт. з супрацоўнікам Каралеўскага метэаралагічнага інстытута] / Зап. Валерыя Мешкова // Совет. Беларусія. 1999. 17 авг.

Дессар Франсіс. Восточнай Европе не стоіць іскаць себе заокеанскага хазяіна: [Інт. з прафесарам-палітолагам, прарэктарам Міжнароднага франкамоўнага універсітэта (Бельгія)] / Зап. Владзіміра Васільева // Нар. газ. 1999. 17 сак.

Дешевіцын М. П. Перевод как частный случай межкультурных контактов // Беларусь – Бельгія. Мінск, 1998. С. 153–158.

Диковіцкі Роман. Планета людзей: Кругосветка Мішеля де Во [які наведаў Мінск] // Вечер. Мінск. 1996. 29 авг.

Доренскі Аляксандр. Охотники за детьми, или Почему бельгийцы пожалели об отмене смертной казни // Совет. Беларусія. 1996. 6 дек.

Драгунов Г. Трагедія Марсінеля // Совет. Беларусія. 1956. 2 сент.

Дранько-Майсюк Леанід. На радзіме Ціля Уленшпігеля // Літ. і мастацтва. 1986. 10, 17 кастр.

Дранько-Майсюк Леанід. На радзіме Ціля Уленшпігеля: [Эсэ]; «Ступіў і ты за месяцам услед...»; «У гэтай цемрадзі густой...»; «Я не знайшоў сабе супакаення...»: [Вершы, прысвеч. Бельгіі] // Дранько-Майсюк Леанід. Тут: Вершы, паэмы, эсэ. Мн., 1990. С. 127–159.

Дранько-Майсюк Леанід. Дорога к себе: [Інт. пра сустрэчы ў Бельгіі ў час акцыі «Літаратурны экспрэс «Еўропа–2000»] / Зап. Елены Молочко // Совет. Беларусія. 2000. 26 авг.

Дренясова Т. Н., Намазова А. С. Опыт преподавания истории и культуры Бельгии и Нидерландов на переводческом факультете Московского государственного лингвистического университета // Беларусь – Бельгія. Мінск, 1998. С. 127–128.

Дубінка Вячаслаў. Флямандзкі пан: [Пра дрэвапрацоўшычка-прадпрымальніка з Бруге, які працуе ў Беларусі] // Наша ніва. 2001. 20 жн.

Дубінская Катэрына. Владимир Лабунов полагает: ультиматум — не лучшая форма дипломатических отношений: [Інт. з Паслом Беларусі ў краінах Бенілюкса] // Совет. Беларусія. 1998. 5 февр.

Дэлегацыя Бельгійскай сацыялістычнай партыі ў Мінску // Звязда. 1974. 22 чэрв.

Евдоченко А. А. С пятнаццатую наедыне: Посольство Беларуси в Бельгии пытается договориться с Европейским Союзом. Иногда это ему удается: [Інт. з першым сакратаром Пасольства РБ у Бельгіі] / Зап. Е. С. // Бел. деловая газ. 1995. 17 авг.

Ермаковіч Евгенья. Бельгія: удзівітельное рядом // Бел. деловая газ. 2001. 15 февр.

Жак Рогг — новы прэзідэнт МОК // Наша свабода. 2001. 18 ліп.

Жакмэн Франсуа

Жакмэн Франсуа. Вясна (3 кнігі «Пары году»): [Вершы] / Пер. з фр. Ніны Мацяш // Крыніца. 2001. № 5. С. 163–174.

Аб ім

Мацяш Ніна. Пра Яго [Francois Jacqmin (1929–1992)] // Крыніца. 2001. № 5. С. 162.

Живлюк Марія. Под звон мечей: [Пра горад Буён] // Туризм и отдых. 1996. 20 июня.

Живолович Кирилл. Знай нашых!: [Пра беларускіх студэнтаў — пераможцаў бізнес-конкурса ў Бруселі] // Совет. Белоруссия. 1999. 25 сент.

Жучка Янка

Жучка Я. [Бельгія]. Айцец Робэрт ван Каўвэлярт дэ Уільс: 3 успамінаў // Голас Радзімы. 2000. 26 ліп.

Жучка Я. Беларускае дыпляматычнае прадстаўніцтва ў Бэльгіі // Беларус. 1995. № 423. Крас.

Жучка Янка. Беларуская дэлегацыя з візітам у Бэльгіі // Беларус. 1994. № 413. Трав.–чэрв.

Жучка Я. Беларуская дэлегацыя ў Бруселі // Беларус. 1993. № 397. Студз.

Жучка Я. Вучоба ў Лювенскім універсітэце // Культура беларускага замежжа. Мн., 1998. Кн. 3. С. 62–64.

[**Жучка Я.**]. Выстаўка беларускіх мастакоў у Бруксэлі // Беларус. 1995. № 428. Кастр. / Пад крыпт. Я. Ж.

Жучка Янка. 3 надзеяй спаткацца: Ліст з Бэльгіі // Літ. і мастацтва. 1994. 25 лют.

Жучка Я. Зь песьняй па сьвеце: [Пра выступленне ў Бэльгіі ансамбля «Красавік» Мінскага універсітэта культуры] // Беларус. 1994. № 416. Верас.

Жучка Я. Карэспандэнцыя зь Бэльгіі // Беларус. 1994. № 392. Ліп.–жн.

Жучка Я. «Козыры Беларусі»: У Бэльгіі пра нас ведаюць. На жаль, пакуль толькі палітыкі і журналісты // Свабода. 1993. 1–2 лют.

Жучка Янка. Нельга выказаць словамі...: [Ліст з Бэльгіі] // Літ. і мастацтва. 1993. 5 лістап.

[**Жучка Я.**]. Па «старых сьцёжках»: 3 жыцця ў Бэльгіі: [Пра сустрэчу ў Бруселі з выпускніком Лювенскага універсітэта Янкам Запруднікам] // Беларус. 1990. № 372. Жн. / Пад крыпт. Я. Ж.

Жучка Янка. Правы чалавека ў Беларусі абмяркоўваюцца ў Бруксэлі // Беларус. 1998. № 455. Чэрв.–ліп.

Жучка Я. Сакавіковыя сьвяткаваньні ў Бэльгіі // Беларус. 1994. № 412. Крас.

[Жучка Я.]. «Славянскае сэрца б'ецца нерэгулярна»: [Пра аднайменны арт. Дырка Дыленса ў фламандскім тыднёвіку «Інтэрмэд'ер» № 7 (1990) пра сучасную Беларусь] // Беларус. 1990. № 371. Чэрв.–ліп. / Пад крыпт. Я. Ж.

Жучка Я. «Стацца нашымі сатэлітамі... або памерці»: [Водгук на аднайменны арт. Барыса Туманавы, маскоўскага карэспандэнта «La Libre Belgique» ад 6.05.1994 г., пра Саюз Беларусі і Расіі] // Беларус. 1994. № 415. Жн.

[Жучка Я.]. Янка Жучка: Моладзь скажа сваё слова: [Інт. з кіраўніком Саюза беларусаў у Бельгіі] / Зап. П. Саўчанкі // Рунь (Вільнюс). 1997. № 6. С. 2.

З французскай і бельгійскай паэзіі / Пер. з фр. Э. Агняцвет. Мн., 1993.

Запартыка Г. В. Архівы беларускай эміграцыі [у тым ліку ў Бельгіі] // Замежная архіўная беларусіка: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі 25–26 крас. 1996 г. Мн., 1998. С. 12–22.

И воздух Бельгии им сладок и приятен // Бел. нива. 1996. 2 авг.

Іванова Ніна. Гісторыя са шчаслівым канцом: Лёс 4-гадовага хлопчыка з Чэрыкава вырашылі дабрачыннікі з Бельгіі [з ініцыятывы «Аспект» на чале з кіраўніком Івам Танду] // Звезда. 2001. 12 снеж.

Ішчанка Святлана. Стала Бельгія бліжэй: [Пра Міжнародны «круглы стол» «Беларуска–бельгійскія грамадска–культурныя сувязі»] // Культура. 2001. 26 мая – 1 чэрв.

Казловіч Валянціна. Грамадзянін Бельгіі [Вілі Салье] асуджаны да васьмі гадоў пазбаўлення волі // Нар. воля. 1997. 14 лістап.

Калашников П. П. «Брестчанка» в Бельгии: [Інт. з кіраўніком ансамбля песні і танца Брэстскага вытворчага аб'яднання сродкаў вылічальнай тэхнікі] / Зап. Г. Ядревскаго // Заря. 1990. 21 июня.

Каломб Марыс Масанж дэ

Аб ім

Аўраменка Віталь. Бельгіец, улюблёны ў Беларусь. «У мяне няма рэцэпта вырашэння ўсіх праблем, я проста стараюся дапамагчы»: [Пра аўтара гуманітарнага праекта дзеля Беларусі «Акцыя «Мост»] // Голас Радзімы. 2001. 6 чэрв.

Зинкевич Галина. Визит двух кавалеров и дамы: [Пра бельгійскі Мальтыйскі ордэн] // Имя. 1997. 6 июня.

Крэнь Ірына. Марыс дэ Каломб: «Я хацеў бы вяртацца да вас яшчэ многа–многа разоў...» // Нар. воля. 1998. 22 кастр.

Каралевіч Сяргей. Бельгійскі парламентарый [Жан-Пол Анры] выказаўся супраць ізаляцыі Беларусі // Звезда. 2001. 13 снеж.

Кандраль Ігар. Бельгія: Праз тунель да цывілізацыі // Чырвон. змена. 1998. 25 сак.

Кандраль Игорь. Бельгия: Тихая революция продолжается // Туризм и отдых. 1998. 3 сент.; Во славу Родины. 1998. 29 янв., 4, 6 февр.

Кандраль Игорь. Цветы истории русской эмиграции: [Пра Каралеўскі музей арміі і ваеннай гісторыі ў Бруселі] // Вечер. Минск. 1999. 17 авг.

Карпякова С. Тыздзень надзеі...: [Пра спектакль Беларускай студыі тэлебачання «Тыздзень капітанаў» па аднайменнай п'есе бельгійскага драматурга Й. Вандэлоо] // Чырвон. змена. 1985. 23 ліп.

Каржанеўская Галіна. «Не магу на гэта глядзець»: [Пра візіт у Беларусь ураджэнкі Жалудка Ізабелы Чацвярцінскай] // Літ. і мастацтва. 1998. 27 лістап.

Карнэлус Анры. Чорныя барабаны: Апавяданне / Пер. з фр. У. Дамашэвіча // Польша. 1969. № 5. С. 138–144.

Карэм Марыс

Карэм Марыс. Гора: [Верш] / Пер. з фр. Эдзі Агняцвет // Дзень паэзіі–71. Мн., 1971. С. 320–321.

Карэм Марыс. Крынічная вуліца; Драўляныя ногі; Ваенныя могілкі; Калі з вайны вяртаецца марак...; Золата; Цвыркун; Жонка рыбака; Рукі маёй маці; Успамін; Свет дзяцей; Каханая: [Вершы] / Пер. з фр. Эдзі Агняцвет // Далягляды. Мн., 1986. С. 172–179.

Карэм Марыс. Крынічная вуліца; Драўляныя ногі; Ваенныя могілкі; Калі з вайны вяртаецца марак...; Золата; Цвыркун; Жонка рыбака; Гора; Рукі маёй маці; Успамін; Свет дзяцей; Туман; Калыханка; Крыкі птушак; Каханая; Флейта ў садзе; Зялёны ліст...; Няўжо ніколі, як дзіця...; Трусік і смаўжыха; Тра-ля-ля-ля-ля!: [Вершы] / Пер. з фр. Э. Агняцвет // 3 французскай і бельгійскай паэзіі. Мн., 1993. С. 63–82.

[Карэм Марыс]. **Sareme Maurice.** Avez-vous vu?: [Верш]; Вы выдалі?: [Верш] / Пер. с фр. М. Яснова // Яко. 1994. № 1. С. 2–3.

Карэм Марыс. Рукі маёй маці: [Верш] / Пер. з фр. Э. Агняцвет // Ніва. 1995. 28 мая.

Карэм Марыс. Рукі маёй маці; Крык птушак; Цвыркун; Тра-ля-ля-ля-ля!: [Вершы] / Пер. з фр. Э. Агняцвет // Хай часцей смяюцца дзеці. Мн., 1997. С. 215–217.

Карэм Марыс. Крынічная вуліца / Пер. з фр. Эдзі Агняцвет; Неба ўсюды / Пер. з фр. Дамінікі Клімінай; «Каб сабраць кашолку — аднаго...» / Пер. з фр. Паўліка Камароўскага: [Вершы] // Вясёлка. 2000. № 12. С. 8–9.

Карэм Марыс. Ваенныя могілкі; Драўляныя ногі: [Вершы] / Пер. з фр. Эдзі Агняцвет // Літ. і мастацтва. 2000. 26 мая.

Аб ім

Агняцвет Эдзі. Марыс Карэм // 3 французскай і бельгійскай паэзіі. Мн., 1993. С. 88–89.

Агняцвет Эдзі. «На вуліцы Крынічнай свет я ўбачыў» // Далягляды. Мн., 1986. С. 171–172.

Антановіч Тамара. У гонар «прынца паэтаў» // Літ. і мастацтва. 2000. 26 мая.

Г. З. Марыс Карэм і іншыя: [Пра вечарыну ў ДOME дружбы, наладжаную Таварыствам «Беларусь — Бельгія»] // Літ. і мастацтва. 2001. 6 крас.

Кастэр Шарль дэ

Костер Шарль де. Легенда об Уленшпигеле и Ламме Гудзаке и об их приключениях отважных, забавных и достославных во Фландрии и иных странах / Сокращ. пер. с фр.; вступ. статья К. Паустовского и С. Сказкина. Минск, 1955.

Костер Шарль де. Легенда об Уленшпигеле и Ламме Гудзаке, их приключениях отважных, забавных и достославных во Фландрии и иных странах / Пер. с фр. А. Горнфельда; вступ. статья Р. Роллана. Минск, 1984. (Шк. 6-ка).

Костер Шарль де. Тиль Уленшпигель: Балет в 2-х д. / Либретто В. Елизарьева по мотивам романа Ш.-А. де Костера «Легенда об Уленшпигеле». Муз. Е. Глебова: [Праграма]. Минск, 1978.

Костэр Шарль дэ. Тиль Уленшпигель / Пер. з рус. [Л.] Чарняўскай. Мн., 1934.

Костэр Шарль дэ. Тиль Уленшпигель / Пер. з рус. [Л. Чарняўскай]. Мн., 1940.

Аб ім

Мицкевич Б. П. Шарль де Костер и становление реализма в бельгийской литературе. Минск, 1960.

Бур Л. Шкодная прадмова да карыснага твору // Палеская праўда. 1931. 12 мая.

Книжные новинки [«Ціль Уленшпигель»] // Рабочий. 1935. 18 сент.

Мицкевич Б. На экране — Ціль Уленшпигель // Звезда. 1958. 4 чэрв.

Рагозін А. Шарль дэ Кастэр і яго Уленшпигель // Чырвон. змена. 1939. 8 чэрв.

Радкевич А. Новый сезон в театре юного зрителя // Рабочий. 1935. 21 сент.

Снежка Зм. Бельгийская літаратура // Узвышша. 1928. № 1. С. 171.

Качаткова А. Цвітуць чырвоныя ружы...: [З падарожжа па Бельгіі] // Літ. і мастацтва. 1970. 20 студз.

Кирилло Максим. Галопом по Европам // Туризм и отдых. 1999. 21 янв.

Кірसानаў С. Дзень у Бруселі: Урывак з паэмы «Карл Маркс» // Чырвон. Беларусь. 1933. № 6. С. 4–5.

Климович Ю. В лесах Бельгии: [Пра савецкіх воінаў, удзельнікаў бельгийскага Супраціўлення] // Совет. Белоруссия. 1965. 13 июля.

Клыбік Лаўрэн

Клыбік Л. [Бельгія]. Вярнуцца, каб дапамагчы: [Інт.] / Зап. Ірыны Крэнь // Наша слова. 1996. 10–16 кастр.

Клыбік Лаўрэн. 3 гісторыі гамеапатыі // Наша слова. 1996. 18 ліп.

Клыбiк Лаўрэн. Кава: [Арт. гамеапата] / Пер. з фр. Тамары Антановiч // Наша слова. 1997. № 1. С. 3.

Аб iм

Котава Бранiслава. Здымкi з Бельгii // Кантакты i дыялогi. 1996. № 6. С. 27.

Чыгрын Сяргей. Беларусы за мяжой: У Бельгii жыве слонiмскi фармацэўт // Голас Радзiмы. 1997. 11 верас.

Чыгрын Сяргей. Слонiмцы: [Пра ўраджэнца Беларусi Лаўрэна Клыбiка] // Голас Радзiмы. 1999. 8 снеж.

Клюйко Дар'я. Бельгiйскi праект Скарынаўскага цэнтра: [Инф. пра «круглы стол» «Беларуска-бельгiйскiя грамадска-культурныя сувязi»] // Чырвон. змена. 2001. 17 мая.

Ковалев В. Визитеры из Брюсселя [дэлегация НАТО] беларусов не успокоили // Красная звезда. 1995. 29 нояб.

Ковалева Т. В. Бельгийская литература в Беларуси: Памяти Бориса Павловича Мицкевича // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 110 –114.

Козыр Л. Сваiмi вачыма: [Нататкi савецкага марака, якi пабываў у Бельгii] // Чырвон. змена. 1954. 15 крас.; Сталин. молодежь. 1954. 25 июня.

Колас Вольга. Беларуская лiтаратура i замежжа: Што ведаюць пра Беларусь эўрапейцы? // Наша нiва. 1997. 29 снеж.

Конец «сексуального коммунизма»: Семейная жизнь в Бельгии // Я+Я. 1991. № 6. С. 4–5.

Кошута Владимир. Она была русская: [Пра жыхарку Бельгii М. Шафрову-Марутаеву] // Голас Радзiмы. 1978. 22 чэрв.

Круглов Г. О кукле, кислом молоке и малине...: [Пра гарадок Малiн] // Знамя юности. 1971. 17 сент.

Круглоў Г. Вялiкiя трывогi «Малой Еўропы» // Звезда. 1971. 4, 5, 7, 11 жн.

Круль Михаил. Где перекресток Европы? В Брюсселе! // Нар. газ. 1999. 8 верас.

Крэнь Iрына. Беларускi шлях Тамары Антановiч: [Инт. са старшынёй Таварыства «Беларусь — Бельгiя»] // Наша слова. 1997. 27 сак.– 3 верас.

Крэнь Iрына. Беларусь – Бельгiя — дыялог культур: [Пра «круглы стол» у Нацыянальным навукова–асветным цэнтры iмя Ф. Скарыны] // Голас Радзiмы. 2001. 18 лiп.

Крэнь Iрына. Жыве сябрына «Беларусь — Бельгiя» // Наша слова. 1996. 21–27 лiстап.

Крэпак Б. Бельгiя, якая яна ёсць: [З выстаўкi твораў бельгiйскiх графiкаў у Мiнску] // Лiт. i мастацтва. 1965. 5 кастр.

Кудрыцкi Алясь. België ці Belgique? // Наша нiва. 2000. 24 студз.

Кузнецов В. Принц [Фiлiп] iщет будущую королеву: Наследник престола может жениться только с согласия правительства // Здравый смысл. 2000. 19–26 апр. / Па матэрыялах «New Meridian» (ЗША).

Кузняцова В. Табе зайздросціць дзяўчынка з Бельгіі // Чырвон. змена. 1961. 23 верас.

Кулініч І. Трагедыя бельгійскага падзямелля [на шахце «Марсінэль»]: Расказ відавочніка / Зап. М. Тараткевіча // Віцеб. рабочы. 1956. 14 верас.

Кунэн Ліві. Свята ў Беларусі: [Успаміны пра паездку ў Беларусь члена арганізацыі «Фламандцы дапамагаюць дзецям Чарнобыля»] / Скароч. / Пер. з фр. Леаніда Казыры // Крыніца. 2001. № 4. С. 34–72.

Кухаронак Тацяна. Ах, карнавал...: [Пра гарадок Бэнш у Валоніі] // Мастацтва. 1997. № 7. С. 63–66.

Кухаронак Тацяна. Музей, якога нам не хапае: [Пра Міжнародны музей карнавалу і масак у г. Бэнш] // Мастацтва. 1997. № 11. С. 72–74.

Л. Б. 3 візітам у Бруселі [дэлегацыя БНФ] // Наша слова. 1992. 30 верас.

Лабунов В. Акадэмік Лабунов — «лучше» беларускай дыпламатыі: [Інт.] / Зап. И. Гуковского // Рэспубліка. 1995. 7 крас.

Лампо Хюберт. Явление Иоахима Стиллера: Роман / Пер. с фламанд. В. Ошиса // Неман. 1988. № 8. С. 53–105; № 9. С. 78–118.

Лахманенка Леанід. Касмапалітычны еўрагорад Брусель // Звязда. 1994. 31 снеж.

Лахманенка Леанід. Як Беларусь не стала чорнай дзіркай на карце Еўропы... і адначасова здолела застацца пры сваіх інтарэсах // Звязда. 1995. 24 студз.

Левяш И. А. Единая Европа: «единосущее» или «одинаковость»? (Культурно-цивилизационное измерение) // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 26–35.

Ліпскі Уладзімір. Чатыры дні ў скаўтаў: Бельгійскі дзённік // Звязда. 1990. 5, 7 верас.

Лукьянов Николай. Омары для старіны Жюля: [Пра фламандскі гарадок Бруге] // Вечер. Минск. 2000. 19 июня.

Лукьянов Николай. «Шоколадный» указ короля Леопольда // Вечер. Минск. 2000. 13 июля.

М. К. Беларускі канцэрт у Льежы // Інфармац. бюл. Саюза беларусаў Бэльгіі (Louvain). 1952. № 16. Лістап. С. 4.

Макаловіч Іван. 1. Беларускі «дэсант» у Монсе // Нар. газ. 1992. 1 кастр.

Макаловіч Іван. 2. Ключы да бяспекі: [Пра НАТО] // Нар. газ. 1992. 2 кастр.

Макаловіч Іван. 3. Манфрэд Вёрнер: «Усё залежыць ад таго, ці гатова Беларусь ісці наперад» // Нар. газ. 1992. 3 кастр.

Макаров В. В. Беларусь и Бельгия: к проблеме культурных ценностей // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 36.

Маковіч У. «Толькі нельга забыць Радзіму...»: [Пра М. Е. Дэвальдэр, ураджэнку в. Царкоўшчына Віцебск. вобл.] // Мінск. праўда. 1982. 30 снеж.

Маковіч У. Ява роднага краю: [Па матэрыялах гутаркі з ураджэнкай Дзяржынска М. Е. Дэвальдэр] // Мінск. праўда. 1986. 1 студз.

Маленькие страны с большими возможностями: [Пра супрацоўніцтва з краінамі Бенілюкса] // Бел. деловая газ. 1996. 18 апр.

Мара Ю. Дневник моего лета: [Успаміны аб паездцы ў Бельгію] // Переходный возраст. 1995. № 8. С. 5.

Маришук Л. В., Гракова К. Г. Влияние естественной языковой среды на успешность освоения иностранного языка: [Пра «чарнобыльскіх» дзяцей у бельгійскіх школах] // Адукацыя і выхаванне. 1999. № 7. С. 62–67.

Марыніч Міхаіл. «Еўропа становіцца для нас бліжэй ...»: [Пра візіт Прэзідэнта РБ у Бельгію] // Звязда. 1995. 14 сак.

Маслюкова Людмила. Контрпосольство оппозиционной Беларуси появилось в Брюсселе // Нар. воля. 1998. 24 студз.

Матюшина Галина. Без проблем: [Пра жыллёвую праграму ў Бельгіі] // Нар. воля. 2000. 7 чэрв.

Матюшина Галина. В Бельгии куры почему-то несутся круглый год // Нар. воля. 2000. 13 мая.

Матюшина Галина. «Марш Свободы–II» поддержан в Брюсселе [беларускімі эмігрантамі] // Нар. воля. 2000. 24 сак.

Матюшина Галина. Политические беженцы: мифы и реальность // Нар. воля. 2000. 11 ліп.

Матюшина Галина. Разговор о СПИДе в Институте тропической медицины [у Антверпене, з д-рам Бобам Каленбюндэрсам] // Нар. воля. 2000. 31 кастр.

Mathil P., Soir L. Беларускі рэферэндум — падарунак для Расеі: Што пішуць пра Беларусь у Бельгіі / Пер. з фр. А. Арэшкі // Свабода. 1995. 23 чэрв.

Метэрлінк Марыс

Метэрлінк Марыс. Сіняя птушка: Феерыя ў 6 дз., 6 карц. / Пер. М. Папковай // Сіняя птушка: Казкі; П'еса / Скл. Л. К. Цітова. Мн., 1997. С. 123–224.

Клішэвіч Уладзімір. 3 Метэрлінка («Паўліны белыя, прыгожыя паўліны...»): [Верш] // Шыпына. 1948. № 6. С. 7.

Аб ім

Каган П. Разгадка «Синей птицы» // Минское эхо. 1908. 30 окт.

Королицкий М. Искусство будущего // Украина. 1908. 7 марта.

Метерлинк и его драма «Монна Ванна»: [Пра пастаноўку ў Мінскім гарадскім тэатры 6.11.1902 г.] // Северо–Западный край. 1902. 7 нояб.

«**Монна Ванна**» // Северо–Западный край. 1902. 6 нояб.

Снежка Зм. Бельгійская літаратура // Узвышша. 1928. № 11. С. 173–174.

Спадчына Марыса Метэрлінка // Літ. і мастацтва. 1959. 18 ліп.

Минеев Александр. Антверпен — один из центров деятельности «русской мафии» // Совет. Белоруссия. 1995. 25 янв.

Минеев Александр. Закон есть закон: [Пра выкраданне дзяцей у Бельгіі] // Совет. Белоруссия. 1996. 16 окт.

Минеев Александр. Легализация по-бельгийски // Совет. Белоруссия. 2000. 14 янв.

Минеев Александр. Не вините «русскую мафию»!: [Пра злачыннасць у Бельгіі] // Туризм и отдых. 1998. № 4. Февр.

Минеев Александр. Ужасная смерть маленьких Жюли и Мелиссы всколыхнула всю Бельгию // Совет. Белоруссия. 1996. 21 авг.

Міхальчанка А. Ад Бруселя да Пекіна: [Пра XIII Міжнародны кангрэс архівістаў] // Бел. мінуўшчына. 1996. № 6. С. 18–22.

Міцкевіч Марыя. Беларускія студэнты ў Лювенскім універсітэце // Кантакты і дыялогі. 2001. № 6. С. 14–20.

Моммен Евгений. Роль общественных организаций в обеспечении устойчивого развития // Становление гражданского общества в Беларуси в контексте устойчивого развития. Минск, 1999. С. 62–64.

Мялешка Уладзімір. Добры дзень, Марыйка!: [Пра Марыю Гарайнаву дэ Вухт з Вілварда] // Голас Радзімы. 1990. 5 ліп.

Мялешка У. Сход у Боме [членаў Бомскага аддзялення Саюза савецкіх грамадзян у Бельгіі] // Голас Радзімы. 1990. 7 чэрв.

Мяснікоў Анатоль. Каму ў Бельгіі жыць добра... // Звязда. 1992. 14, 17 лістап.

На выставку в Брюссель // Совет. Отчизна. 1958. № 1. С. 199.

Нав Франсин де. Кристоф Плантен — мастер из Антверпена: [Арт. дырэктара Музея Плантена — Марэцюса пра сярэднявечавага фламандскага друкара] / Ска-роч. пер. // Книга и мы. 1995. № 11 / Перадрук. з «Belgique, les Maisons et des Hommes» (Nouvelles Editions Vokaer, Bruxelles).

Наўменава Лара. Усё, як у жыцці: [Пра спектакль па п'есе Ф. Кромелінка «Ты, ты, ты» на сцэне Гомельскага незалежнага тэатра] // Нар. воля. 1998. 13 студз.

Непакой Магдалена. Як касцёл у Бэльгіі зарабляе грошы на дабрачыннасць // Свабода. 1994. № 47.

Нікалаеў В. За пультам — Флор Пеетэрс: [Пра гастролі ў Мінску бельгійскага музыканта-арганіста] // Мінск. праўда. 1963. 16 кастр.

Онучко Виктор. «Жрицы любви» высаживаются десантами: [Пра квартал Сен-Жос у Бруселі] // Белоруссия. 1998. 11–13 авг.

Онучко В. Табачок врозь: [Пра палітычную сітуацыю ў Бельгіі] // Белоруссия. 1997. 14–16 окт.

Осипович Олег. Лувенская библиотека // Книга и мы. 1998. 29 мая.

Остронецкий Аркадий. Розы дружбы: [Пра гастролі ў Бельгіі Дзяржаўнага ансамбля танца БССР] // Совет. Белоруссия. 1969. 12 авг.

Охрана труда в Бельгии // Ахова працы. 1996. № 5. С. 24.

П. В. Поспех у Бруселі [мастака Андрэя Смаляка] // Літ. і мастацтва. 1999. 5 сак.

Павлов Олег. Ах, Брюссель, Брюссель... // Вечер. Минск. 1997. 3 марта.

Палякоў В. Па Бельгіі і Галанды: Дарожныя нататкі // Звязда. 1959. 16 мая; Совет. Беларуссия. 1959. 26 мая.

Паўлаў Уладзімір. На зямлі Уленшпігеля: [Пра ўраджэнца Дзяржыншчыны Андрэя Варанкова, які змагаўся з фашыстамі ў Бельгіі] // Бел. мінуўшчына. 1996. № 4. С. 60–62.

Перамовы ў Бруселі // Свабода. 1992. №. 9–10. С. 10.

Пермякоў Расціслаў. Бельгійскаму вадзіцелю пагражае да 15 гадоў турмы // Свабода. 1997. 11 лістап.

Пермякоў Расціслаў. Бельгійскі кіроўца вярнуўся на радзіму // Навіны. 1999. 26 лют.

Пермякоў Расціслаў. Бельгійцу [Вілі Салье] далі 8 гадоў // Свабода. 1997. 14 лістап.

Пехцераў Іван. Магілёўцы пакарылі Бельгію // Літ. і мастацтва. 1998. 28 жн.

Привалов Леонид. «Мы ездилы в Брюссель не в роли просителей, а за опытом»: [Інт. пра Міжнародную канферэнцыю «Заканадаўства і Узброеныя сілы ў дэмакратычных дзяржавах». Брусель, 14–15 верас. 1995 г.] / Зап. А. Безвесельнаго // Во славу Родины. 1995. 21 окт.

Приобщились к юбилею: [Пра ўдзел Беларусі ў Сусветнай філатэлістычнай выстаўцы «Belgica–2001» у Бруселі, прысвечанай 500-годдзю еўрапейскай пошты] // Бел. деловая газ. 2001. 13 июня.

Прокша Л. Нявольнікі «вольнага свету»: [Дарожныя нататкі] // Маладосць. 1966. № 4. С. 132–135.

Прокша Л. Помнік правядыру: [Пра наведванне Бельгіі У. Леніным] // Бярозка. 1969. № 5. С. 10–11.

Прохоров Илья. Белорусов — в Европу! // Имя. 1998. 8 окт.

Прыгожын Ілья

Аб ім

Великие преобразователи естествознания. Илья Пригожин: XIV Международные чтения, Минск, 18–19 ноября 1998 г.: [Пра лаўрэата Нобелеўскай прэміі, дырэктара Міжнароднага інстытута фізікі і хіміі ў Бруселі, бацькі якога паходзілі з Магілёўскай вобл.]. Минск, 1998.

Булыка Галина. «Свет наш незваротны» // Культура. 1993. 17 мая.

Савва Вадим. Илья Пригожин — нобелевский лауреат // Бел. думка. 1999. № 8. С. 170–173.

Прысутны. Беларускі канцэрт у Бруксэлі // Інфармац. бюл. Саюзу беларусаў у Бэльгіі (Louvain). 1952. № 14. Люты. С. 7–8.

50–60% эканоміі энергорэсурсов — это рэальнасць: [Пра бельгійскую кампанію «Данфос»] // Нац. эканам. газ. 1995. 26 крас.

Равенскі Мікола

Равенскі М. [Бельгія]. Мой жыццяпіс // Беларус. 1986. № 332. Снеж. С. 1, 4.

Равенскі Мікола. Жыццяпіс // Спадчына. 2000. № 4. С. 204–209.

Аб ім

Жучка Я. Над магілкай сьв. памяці кампазытара Міколы Равенскага [у Лювене] // Беларус. 1994. № 419. Сьнеж.

Кіпель В. Мамэнты з жыцця Міколы Равенскага // Беларус. 1995. № 422. Сак. С. 3, 6.

Я. Ж. [Жучка Я.]. Дачка М. Равенскага знаходзіць бацькаву магілу [у Лювене] // Беларус. 1989. № 365. Сьнеж.

Янкоўская Наталля. Успамінаючы Міколу Равенскага: (Пра беларускага кампазітара, які жыў і памёр у Бельгіі) // Род. слова. 1996. № 12. С. 176–181.

Рагуля Барыс. Беларускае студэнцтва на чужыне: [Гаворыцца пра вучобу ў Лювэнскім універсітэце (1945–1963)]. Лёндан (Канада); Нью Ёрк, 1996.

Рэц.: Астрога Віктар // Бел. гіст. агляд. 1997. Т. 4. Сш. 1–2. С. 296–299; *Астрога Віктар.* Цікавыя кнігі... // Бел. дайджэст. 1998. № 4. Май. С. 7–8; *Бяляцкі Алякс.* Беларускае студэнцтва на чужыне // Літ. і мастацтва. 1997. 15 жн.; *Карлюкевіч Алякс.* 3 кніжнай паліцы: Рэканструкцыя беларускага жыцця ў эміграцыі // Голас Радзімы. 1997. 16 кастр.; *Карлюкевіч Алякс.* Рэканструкцыя беларускага жыцця ў замежжы // Род. слова. 1998. № 3. С. 208–210; *Чыгрын Сяргей.* Пра беларускае студэнцтва на чужыне: Расказваюць гадаванцы Лювена // Голас Радзімы. 1996. 3 кастр.

Радына Наталья. Хартия–97 в Брюсселе // Нар. воля. 1998. 4 крас.

Раковская Лариса. Европейский масштаб: [Пра візіт у Беларусь Жана-Пола Анры, першага намесніка старшыні Палаты прадстаўнікоў Парламента Бельгіі] // Совет. Белоруссия. 2001. 13 дек.

Рейналь Флоранс. Париж – Брюссель, Брюссель – Париж: путешествие туда и обратно // Нар. воля. 1997. 25 верас.

Романович Ян. Неуловимый Ян: [Пра ўдзельніка бельгійскага Супраціўлення І. Шыяна] // Во славу Родины. 1990. 13 окт.

Ронин Владимир [Бельгія]. Язык и менталитет (из опыта преподавания русско-го языка в Бельгии) // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 104–105.

Рубенс Пітэр Пауль

Рубенс Пітэр Пауль. О подражании античным статуям // Мастацтва: Вучэб. дапаможнік–хрэстаматыя для 9 кл. Мн., 1997. С. 292–294.

Аб ім

Вондэл Ёст ван дэн. Геро і Леандр (Да Рубенсавага палатна): [Верш] / Пер. з галанд. Лявона Баршчэўскага // Наша слова. 1992. 14 кастр.

Горшковоз О. Д. Рубенсовский архетип барокко в Белоруссии // Матэрыялы да 100-годдзя з дня нараджэння Міколы Шчакаціхіна. Мн., 1996. С. 95.

Фромантен Э. Рубенс в Антверпене // Мастацтва: Вучэб. дапаможнік–хрэстаматыя для 9 кл. Мн., 1997. С. 285–292.

Каравулава Р. Выкраданне дачок Леўкіпа: [Пра карціну П.-П. Рубенса] // Беларусь. 1989. № 3. С. 19.

Ойстрах О. Г. Мир П.-П. Рубенса в восприятии современного человека // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 118–121.

Рудь Роман. Белорусские дети пали жертвой бельгийской самонадеянности // Туризм и отдых. 1997. № 20. Июнь. С. 3.

Румас Н. В долг — под гарантии: [Інт. пра выдзяленне крэдыту Бельгіяй РБ] / Зап. Т. Хартановіча // Дело (Восток + Запад). 1995. № 12. С. 36.

Румянцева Т. Г. «Взрыв средневековья посредине современной жизни», или К вопросу о феномене национального театра в культурной и социокультурной истории Бельгии // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 116–117.

Рыснік Станіслаў, Каляга Галіна. Кіднэпінг, або Амаль праўдзівая гісторыя Вікі Радзіёнавай // Чырвон. змена. 1997. 18 сак.

Рэзнікаў Я. Яны змагаліся ў Бельгіі: [Пра партызанскі атрад «За Радзіму»] // Магілёўс. праўда. 1959. 22 ліп.; Беларусь. 1960. № 7. С. 16.

Рэй Жан (Раймон Жан Мары дэ Крэмер)

Рэй Жан. Пять кругов ужаса: Повести и рассказы / Сост. и послесл. И. В. Найденкова; пер. с фр. И. В. Найденкова. Минск, 2001. (Золотая серия. Магия мистики).

Рэй Жан. Шукрут: [Апавяданне] / Пер. с фр. И. Найденкова // Навіны Беларускай акадэміі. 1992. 24 крас.

Рэй Жан. Черное зеркало: [Навела] / Пер. с фр. И. Найденкова // Навіны Беларускай акадэміі. 1992. 24 ліп., 7, 14 жн.

Рэй Жан. Проклятие: [Навела] / Пер. с фр. С. Уфимцевой // Всемир. лит. 1999. № 2. С. 103–113.

Рэй Жан. Господин Вольмут и Франц Беншнейдер: [Навела] / Пер. с фр. И. Найденкова // Всемир. лит. 1999. № 10. С. 145–151.

Аб ім

Васильев И. Жан Рэй, великий мистик и мистификатор // Всемир. лит. 2001. № 11. С. 190–191.

Васильев Игорь. Мистика переплетается с реальностью: [Рэц. на кн.: Рэй Жан. Пять кругов ужаса / Пер. с фр. Игоря Найденкова. Минск, 2000] // Известия. 2001. 7 дек.

Найденков Игорь. «Прошлое будущего», или Путь в воображаемые миры // Всемир. лит. 1999. № 10. С. 156–157.

Найденков Игорь. Послесловие: Жан Рэй — мрачный сказочник // Рэй Жан. Пять кругов ужаса: Повести и рассказы. Минск, 2000. С. 439–445.

С песней в путь выходим: Песня бельгийских пионеров / Рус. текст Я. Серпина // Зорька. 1966. 29 янв.

Сазановіч Ірына. Бельгійскія грошы для беларускага інсуліну: [Пра візіт дэлегацыі на чале з дзяржаўным міністрам Бельгіі, сенатарам Робертам Урбенам] // Наша свабода. 2001. 21 мая.

Сапега Таццяна. Крыстаф Плантэн і яго выданні: ад Антверпена да Мінска // Бібліятэчны свет. 2001. № 3. С. 22–25.

Свирко Виктор. От бельгийца-водителя отцы требовали по 50 тысяч долларов за каждого погибшего малолетнего пассажира автобуса под Кобрином. Где взять бедолаге-иностранцу такие деньги? // Нар. воля. 1997. 27 лістап.

Седнев А. Чтобы не сломалась статуя, нужно поломать голову: [Пра фламандскі гарадок Сінт-Ніклаас] // Вечер. Брест. 1997. 1 янв.

Сенкевич Александр. Бельгия: перспективы сотрудничества // Рэспубліка. 2000. 28 лістап.

Сехович Вадим. Беларусь интересуется Бенилюкс, Бенилюкс интересуют... // Бел. деловая газ. 1999. 13 окт.

Силич А. Беженцы, или 0 беларусах, оказавшихся не по своей воле далеко от Родины // Нар. воля. 1999. 5 лістап.

Сіліч Алесь. Радзіма брусельскай капусты // Нар. воля. 2001. 1 сак.

Силич А. Беженцы. Старая волна // Бел. маладзёжная. 1999. 5–11 лістап.

Сіменон Жорж

Сименон Жорж. В подвалах отеля Мажестик: Повесть / Пер. с фр. Н. Немчиновой; Гарднер Э. С. Показания одноглазой свидетельницы: Роман / Пер. с англ. Г. Дмитриевой, Т. Никулиной; Инис Х. Одинокий лыжник: Повесть / Пер. с англ. А. Горского, Ю. Смирнова / Сост. Е. Борсук. Минск, 1994.

Сименон Жорж. Желтый пес: Романы / Пер. с фр.; сост. С. В. Кузьмин. Минск, 1998.

Сименон Жорж. Мегрэ в гневе; Мегрэ и коронер: Детективные романы / [Пер. з фр.]. Минск, 1997.

Сименон Жорж. Мегрэ и бродяга: [Раманы]. Минск, 1999.

Сименон Жорж. Мегрэ и министр; Особняк судьи: Детективные романы. / Пер. с фр. Минск, 1997.

Сименон Жорж. Неизвестные в доме: Повести и рассказы / Пер. с фр. Минск, 1989.

Сименон Жорж. Неизвестные в доме: Повести и рассказы / Пер. с фр. Минск, 1991.

Сименон Жорж. Пад страхам смерці: Раман, аповесці / Пер. з фр. А. Асташонка / Уклад. і прадм. Л. Казыры. Мн., 1992. (Б-ка замеж. прозы).

Сименон Жорж. Цена головы: Романы / Пер. с фр.; сост. С. В. Кузьмин. Минск, 1998.

Сименон Жорж. Первое дело Мегрэ: [Раманы]. Минск, 1999.

Сименон Жорж. Мегрэ на отдыхе: [Раман] / Пер. с фр. Г. Трофименко // Неман. 1967. № 12. С. 102–125; 1968. № 1.

Сименон Жорж. Маленькі жарт інспектара Мегрэ: [Урыўкі з аповесці] / Пер. з фр. // Чырвон. змена. 1968. 12, 13, 15–17, 20–24, 31 кастр., 2 лістап.

Сименон Жорж. Пагоня: Аповесць / Пер. з фр. // Чырвон. змена. 1969. 10, 12, 13, 15–17, 19, 24, 26, 27, 29 крас.

Сименон Жорж. Мегрэ и виноторговец: Роман / Пер. с фр. Н. Брандис и Э. Шрайбер; послесл. Э. Шрайбер // Неман. 1971. № 7. С. 88–105; № 8. С. 91–115, № 9. С. 86–102.

Сименон Жорж. Мегрэ и Долговязая: Роман / Пер. с фр. Н. Брандис и А. Тетеревникова // Неман. 1976. № 7. С. 89–119; № 8. С. 96–125.

Сименон Жорж. Пад страхам смерці: Аповесць / Пер. з фр. А. Асташонка // Беларусь. 1988. № 3. С. 32–33; № 4. С. 32–33; № 5. С. 30–31, № 6. С. 32–34.

Сименон Жорж. Дзяўчынка і бясхвостыя парсючкі: Аповесць / Пер. з фр. А. Асташонка // Далягляды-89. Мн., 1989. С. 33–57.

Сименон Жорж. Замак зніклых: [Апавяданне] / Пер. з фр. С. Семяніцага // Бязрозка. 1990. № 7. С. 24–27.

Сименон Жорж. Револьвер Мегрэ: Роман / Пер. с фр. Е. Якушкина // Подозрение: Современный зарубежный детектив. Минск, 1990.

Сименон Жорж. Инспектор G 7: [Апавяданне] / Пер. с фр. Л. Белых // АВС. 1991. № 3.

Сименон Жорж. Пад страхам смерці: Навела / Пер. з фр. А. Асташонка // Французская навела XX стагоддзя. Мн., 1992.

Сименон Жорж. Раманіст: [Фрагмент з лекцыі ў Французскім інстытуце ў Нью-Йорку 20 лістап. 1945 г.] / Пер. з фр. А. Асташонка // Культура. 1992. № 2. Студз. С. 6.

Сименон Жорж. Здань адзіноты: 3 кнігі «Des traces de pas» («Сляды крокаў») // Наша слова. 1995. 12 ліп.

Сименон Жорж. Сэнсы: 3 кнігі «Destinées» (1981) // Наша слова. 1996. 28 лют.

Сімянон Жорж. Першая справа Мегре: Раман / Пер. з фр. Ніны Мацяш. Мн., 1982.

Рэц.: Казыра Леанід. Сустрэча з камісарам Мегрэ // Літ. і мастацтва. 1983. 4 сак.

Сімянон Жорж. Заклад: [Апавяданне] / Пер. М. Кулаковіч // Чырвон. змена. 1991. 28 кастр., 3 лістап.

Сімянон Жорж. Чалавек на лаўцы: Аповесць / Пер. з фр. А. Асташонка // Беларусь. 1991. № 1. С. 29–30; № 2. С. 33–34; № 3. С. 31–32; № 4. С. 31–32; № 5. С. 31–32; № 6. С. 33–34; № 11. С. 33–34.

Сімянон Жорж. Адкладзены аўкцыён: [Апавяданне] / Пер. з фр. Г. Зотава // Магілёў. праўда. 1991. 9–11 кастр.

Сімянон Жорж. Замак зніклых / Пер. з фр. С. Семяніцкага // Кінжал з крыламі: Дэтэктыўныя навелы / Уклад. У. Сіўчыкава. Мн., 1994. С. 191–196.

Снежка Зм. Бельгійская літаратура // Узвышша. 1928. № 1. С. 171–178.

Снежка Зм. На шляхах да пралетарскай літаратуры ў Бельгіі // Маладняк. 1930. № 5. С. 98–101.

Старушка и обезьяна: (Бельгийская сказка) // Бриллиантовая книга лучших сказок мира. Минск, 1997. С. 46–48.

Старых Маргарыта. Беларускі габелен у Бельгіі // Добры вечар. 1993. 2 жн.

Степаненко Н. Лечить бы так, как в Бельгии... // Мед. вестн. 1994. 14 апр.

Ступакевіч Т. Што можа нераўнадушны чалавек: [Пра Ізабелу Чацвярцінскую, члена Мальтыйскага ордэна ў Бруселі] // Дзянніца (Жалудок). 1998. 18 лістап.

Стэфановіч Пятро. З чаго смяюцца ў Бельгіі // Нар. воля. 1998. 19 лістап.

Суворов А. Бельгийский перекресток // Заря. 1990. 13–17 марта.

Сурскі А. Тыдзень бельгійскага кіно // Звязда. 1956. 27 ліп.

Сурын Канстанцін. Любоў да хіміі: [Пра падзеі ў г. Іпры ў час Першай сусветнай вайны] // Навіны. 1999. 6 жн.

Сустрэчы У. Сянько ў Бруселі // Звязда. 1993. 14 студз.

Сьцяблевіч У. Падвойная урачыстасць у Лювэне // Бацькаўшчына. 1960. № 50–51. Сьнеж. С. 7.

Тасман Боріс. У руля МОК — хирург [бельгіец Жак Рог] // Бел. деловая газ. 2001. 18 июня.

Тімко Н. В. Технология трансляции культуры в переводе // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 139–153.

Токарева И. И. Социопсихология и этнолингвистика о диалоге культур // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 87–103.

Тригубович Валентина. Партизан родом из Бельгии: [Пра Г. Блема з атрада «За Радзіму»] // Голас Радзімы. 1980. 8 мая.

Тусель Жак

Туссэль Жак. Каменоломні: [Апавяданне] / Пер. з фр. // Савец. Беларусь. 1927. 3 ліп.

Аб ім

Снежка Зм. Беларуская літаратура // Узвышша. 1928. № 1. С. 177.

Снежка Зм. На шляхах да пралетарскай літаратуры ў Бельгіі: Жак Туссэль // Маладняк. 1930. № 5. С. 98–101.

Тоўсцік А. На зямлі Ціля Уленшпігеля: [Дарожныя нататкі] // Звезда. 1975. 4 верас.

Три дня в Бенилюксе // Нац. эканаміч. газ. 1996. 17 крас.

Улевич Ольга. «Рублевая зона» перемещается на Запад: [Пра выезд у Бельгію лідэра беларускага рок-гурта] // Имя. 1997. 21 марта.

Улевич Ольга. Трагедия [бельгійскага шафёра] под Кобрином // Имя. 1997. 7 июля.

Уильмот Жак: [Біяграф. даведка] // Военные судьбы. Минск, 1995. С. 49–50.

Фадеевкова Екатерина. Маршруты с «изюминкой» [па Бельгіі] // Туризм и отдых. 1999. 4 нояб.

Фадеевкова Екатерина. Прекрасная Незнакомка — кто она? [Бельгія] // Туризм и отдых. 1999. 21, 28 окт.

Федарэнка Надзея. Дапамога, якая так неабходна // Чырвон. змена. 1997. 26 лют.

Хадакоў З. Беларусь – Бельгія: гістарычныя паралелі // Кантакты і дыялогі. 1997. № 2. С. 20–24.

Хмялеўскі М. Беларуска з Бельгіі: [Пра Зою Смаршчок] // Ніва. 1988. 4 верас.

Хорсун Святлана. Багіня Месяца прызямлілася... на хімфаку: [Пра Міжнародны кангрэс у Бельгіі па сістэмах запісу фатаграфічнай інфармацыі] // Бярозка. 1999. № 4. С. 18–19.

Хроніка. Бельгія // Маладняк. 1930. № 5. С. 108.

Хроніка. Бельгія // Узвышша. 1928. № 1. С. 187.

Цітоў Васіль. Біенале фотамастакоў у Бэльгіі // Наша ніва. 1996. 5 жн.

Чальый Петр. Виновником гибели чернобыльских детей признан бельгийский шофер // Нар. воля. 1997. 9 ліп.

Черкасова Диана. Гора с горой не сходится...: [Пра адпачынак дзяцей беларускіх эмігрантаў з Бельгіі ў п'янерскім лагера «Зялёны бор» у Крыжоўцы] // Голас Радзімы. 1979. 16 жн.

Черкасова Диана. Далеко до солнца — далеко до дома: Из дневника журналиста // Голас Радзімы. 1985. 7, 28 сак., 4 крас.

Чернушенко Виктор. Брюссельские впечатления: В столице «самого странного государства» // Нар. газ. 1996. 29 лістап.

Чернушенко Виктор. Брюссельские впечатления: Дипломатами не рождаются... // Нар. газ. 1996. 28 чэрв.

Чернушенко Виктор. Брюссельские впечатления: Станет ли в 2002 году Брюссель столицей–страной? // Нар. газ. 1996. 3 снеж.

Черняк С. Два небольших королевства и одно Великое герцогство: [Пра Бельгію, Нідэрланды, Люксембург] // Бел. торг. газ. 1995. 5–11 окт.

Чушов В. И., Скребнев А. Ю. Проблематология Мишеля Мейера и анализ аргументативного дискурса // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 71–76.

Чурко Ю. М. Пепел сожженных стучит в сердца живых (балет «Тиль Уленшпигель» на белорусской сцене) // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 44–49.

Чыгір Георгій. Чаму патухлі ліхтары, альбо Несуцяшальныя назіранні месье Базыля, якія далі яму падставу назваць тутэйшых беларусаў «вандаламі»: [Пра прыезд у Мінск Лео Базыля з Бруселя, продкі якога з Капыльшчыны] // Нар. газ. 1998. 27 мая.

Чыгрын Сяргей. Слонімцы: Замежжа // Голас Радзімы. 1999. 8 снеж.

Чэха-Славацкі варыянт у Бэльгіі // Свабода. 1992. № 9–10. С. 13.

Шараев Сергей. «Бриллиантовые руки» Антверпена. Алмазный бизнес — дело сугубо мужское, он не терпит дамского вмешательства // Совет. Белоруссия. 2001. 16 янв.

Шараев Сергей. Там килькой пахнет...: Почему в Бельгии хорошо идут соленые огурцы и «Каша перловая» Краснодарского производства? // Совет. Белоруссия. 2001. 10 июля.

Шашкова С. А. Речевые клише в диалоге культур // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 105–109.

Шимолин Виктор. Белорусский Колумб: Наш земляк Борис Вилькицкий открыл последнее «белое пятно» на карте Земли — архипелаг Земля Франца Иосифа: [Пра ўраджэнца Гродзеншчыны, які памёр у Бельгіі] // Вечер. Минск. 1997. 15 июля.

Штепа Вячеслав. Высший пилотаж: [Пра катастрофу савецкага ваеннага самалёта МіГ–23 каля бельгійскага горада Куртэ ў 1989 г.] // Совет. Белоруссия. 2000. 8 июля.

Шымоліна Валянціна. Пра манну ... не нябесную: [Пра знаходжанне ў Беларусі бельгійскай тэлевізійнай групы] // Чырвон. змена. 1995. 11 кастр.

Шыян І. І. Сквозь черни: [Інт. з удзельнікамі партызанскага руху на тэрыторыі Бельгіі ў гады Другой сусветнай вайны] / Зап. М. Тычыны // Мінск. праўда. 1990. 13 студз.

Шэйнерт Давід. Зімовая песня: [Верш] / Пер. з фр. У. Бойкі // Літ. і мастацтва. 1959. 29 крас.

Эгпарс Альбер. Калі Юда зваўся Цыцэронам: Апавяданне / Пер. з фр. У. Дамашэвіча // Полымя. 1969. № 5. С. 128–137.

[**Экхаўт Людо ван**]. Людо ван Экхаўт: маўчаць нельга: [Інт. з бельгійскім пісьменнікам-антыфашыстам] / Зап. В. Вольскага // Звязда. 1984. 13 чэрв.

Юдо Пятрусь. Гарадская дзяржава // Настаўн. газ. 1997. 16 ліп.

Юдо Пятрусь. Па чым пазнаюць бельгійца? // Настаўн. газ. 2001. 1 сак.

Яковлевский Роман. Посол [Беларусі ў Бельгіі] не хочет возвращаться домой // Свабода. 2000. 12 верас.

Якубович П. Беларусь — не невеста на выданьне, или Почему на серьезных политических биржах мира акции нашего юного государства котируются по цене оборотной бумаги: [Пра візіт неафіцыйнай дэлегацыі Парламента Беларусі ў Бельгію] // Нар. газ. 1994. 20 крас.

Янсенс Ален (Janssens Alain). «Трывалае толькі крохкае»: [Інт. з бельгійскім фатографам з нагоды выставы «Настроі: сіні» (Брусель, 1996)] / Пер. з фр. / Зап. Жана Луі Годфруа // Мастацтва. 1997. № 1. С. 28–30.

Daneiko Elena. Well-known Belarusian artist exhibits paintings in Belgium // Belarus Today. 1999. Aug. 10–16.

De Pauw Freddy. Wit-Rusland stilaan weer de Sovjet-weg op President afkerig van parlement, niet van Moskow // De Standaard. 1996. 9 jan.

Dessart F. Geopolitique europeenne & Communicatio interculturelle: problematique ethnopsychologique & culturologique // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 9–15.

Dressler Wanda. Le second printemps des nations: Sun les ruines d'un Empire, questions nationales et minoritaires en Pologne (Haute Silésie, Biélorussie polonaise, Estonie, Moldavie, Kazakhstan). Bruxelles, 1999.

Halsberghe Ch. Les Eblouissements door Piere Mertens (interpretatie van verhouding tussen politiek en esthetiek tijdens het interbellum) // Беларусь – Бельгия. Минск, 1998. С. 115.

Khodakov D. Siècle d'or des Etats médiévaux // Planète des Hommes. 1997. Févr. N 2. P. 8.

Klybik L. Influence de la radioactivité sur les organismes vivants. [Bruxelles], 1995.

Le cycle des fêtes d'hiver. Biélorussie: le Vieux et la Chievre de la période de Noel // Le livre des masques: Masques et Costumes dans les fêtes et carnivals traditionnels en Europe. Collections du musee international du Carnaval et du Masque (Binche). M. Revelard, 1998. P. 25.

Savchenko Andrew. Rationality Nationalism and Post-Communist Market Transformation: A Comparative Analysis of Belarus, Poland and the Baltic States. Aldershot, 2000.

Savko Michel. La fixation des peintures murales a l'alcool polyvinylique (Moviol N-70-98): L'expérience d'un restaurateur // Bulletin de l'Institut royal du Patrimoine artistique. 1978/79. T. XVII. P. 175–193.

Удзельнікі «круглага стала» «Беларуска-бельгійскае грамадска-культурнае ўзаемадзеянне» ў ДOME дружбы.
19 мая 2001 г.

Savko Michel. Le restauration des peintures murales funéraires du XIV siècle conservées dans la crypte de l'église de Warneton (1971–1975) // Mémoires de la Société d'Histoire de Comines–Warneton et de la Région. [Bruxelles], 1980. P. 67–72.

Skalmowski Wojciech. Sarbievius [выкладчык з Полацка] — amicus Belgerum // Slavica Gardensia. 1990. T. 17. P. 127–133.

Thomson Francis J. Peter Mogila's Ecclesiastical Reforms and the Ukrainian Contribution to Russian Culture. A Critique of Georges Florovsky's Theory of the Pseudomorphosis of Orthodoxy: [Пра заснавальніка Магілёўскай праваслаўнай епархіі (1632 г.) Пятра Магілу] // Slavica Gardensia (Belgian contributions to the 11th International Congress of Slavists. Bratislava, 30 Aug. — 8 Sept. 1993): Congress issue 1993. Gent (Belgium), 1993. P. 67–119.

Toumanov Boris. Eltsine ne s'encombrera pourtant pas de la Belarus // La Libre Belgique. 1996. 25 mars.

Toumanov Boris. La Russie et le Belarus unissent leurs destins // La Libre Belgique. 1996. 3 avr.

Укладальнік **Таццяна Махнач**

Водзукі ў друку на «круглы стол»

Ірына Крэнь

БЕЛАРУСЬ – БЕЛЬГІЯ: ДЫЯЛОГ КУЛЬТУР *

У Мінску адбыўся міжнародны беларуска-бельгійскі «круглы стол», арганізаваны Міжнароднай асацыяцыяй беларусістаў (прэзідэнт А. Мальдзіс), Нацыянальным навукова-асветным цэнтрам імя Ф. Скарыны (дырэктар Л. Уладыкоўская-Канаплянік) і Таварыствам «Беларусь – Бельгія» (старшыня Т. Антановіч). На двухдзённым пасяджэнні было заслухана 34 даклады. Іх аўтары — буйныя вучоныя, пісьменнікі, работнікі культуры, супрацоўнікі сталічных навуковых і навучальных устаноў. Дыскусіі падтрымлівала і «зялёная» моладзь — студэнты, школьнікі. Трэба сказаць, што да гэтай знакавай падзеі ў культурным жыцці краіны добра падрыхтаваліся не толькі гаспадары, але і бельгійскія калегі, сябры і прадстаўнікі беларускай дыяспары. Хто не прыехаў — даслалі свае матэрыялы і лісты. У іх ліку прафесар Каралеўскай кансерваторыі ў Бруселі Жорж Сталенс, прэзідэнт Фонду і дырэктар музея Марыса Карэма Жанін Бюрні, доктар гісторыі з ЗША Янка Запруднік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі, дырэктар Міжнароднага інстытута фізікі і хіміі ў Бруселі прафесар Ілля Прыгожын, супрацоўнік радыё «Ватыкан» у Рыме айцец Клод Рабінэ, бельгіец па паходжанню.

Калі да новага, 2001 года вядомы ў Беларусі дзеяч Міжнароднага дабрачыннага руху, доктар права Масанж дэ Каломб яшчэ не ведаў, ці здолее прыняць удзел у беларуска-бельгійскім форуме, то к сярэдзіне мая пытанне вырашылася. Спадар Масанж прыбыў у складзе Бельгійска-Люксембургскай эканамічнай місіі, каб прыняць удзел у абедзвюх падзеях: у перамовах па экспертна-імпартных адносінах Бельгіі з Беларуссю і ў рабоце Міжнароднага «круглага стала». Даты знаходжання місіі ў Мінску і пасяджэння «круглага стала» супалі невыпадкова. Як паясніў Масанж, гэтаму паспрыяў кіраўнік іх дэлегацыі, дзяржаўны міністр і сенатар Роберт Урбен, які справядліва разважыў, што беларуска-бельгійскія грамадска-культурныя сувязі, такія даўнія, шчырыя і даверлівыя, трэба падтрымліваць на дзяржаўным узроўні, бо яны

* Назвы дакладаў у артыкуле не заўсёды супадаюць з канчатковымі назвамі.

Прыём у гонар князя Святаполк-Мірскага пасля яго даклада ў Лювене.
11 красавіка 1957 г.

развіваюць навуку, нашу гістарычную памяць, паглыбляюць веды, дапамагаюць паразумецца і ў сферы дыпламатычных адносін, калі ладзяцца партнёрскія сувязі — эканамічныя, гандлёвыя — паміж дзвюма краінамі.

Своеасаблівай «візітоўкай» Бельгійска-Люксембургскай місіі ў Беларусі стала кніжачка на англійскай мове, якая ўтрымлівае звесткі пра кожнага свайго дэлегата. Ёсць такія даныя і пра Масанжа дэ Каломба. У графе «Від дзейнасці» тлумачыцца: «Акцыя «Мост» ахоплівае добраахвотную гуманітарную, культурную і грамадскую дзейнасць, якая ажыццяўляецца выключна па асабістай ініцыятыве Масанжа дэ Каломба».

На пасяджэнні «круглага стала» Масанж выступіў з дакладам: «Акцыя Мост»: індывідуальны вопыт гуманітарнай, грамадскай і культурнай дапамогі», у якім вызначыў сваю дзейнасць на беларускай глебе, сціпла абыходзячы многія факты. Праўда, ён запэўніў, што ў сваёй дзейнасці ў нашай краіне ён спадзяецца на асабістыя кантакты, якія склаліся «на круглым stole» і якія нас сёння аб'ядноўваюць, спрыяючы ажыццяўленню новых, ужо сумесных праектаў.

Спадар Масанж актыўна супрацоўнічае са старшынёй Таварыства «Беларусь – Бельгія» пры ДOME дружбы Тамарай Антановіч. А гэта факсы, тэлефонныя размовы, ліставанне, перасылка друкаваных выданняў і касет, якія знаёмяць з культурнымі дасягненнямі і свецкімі навінамі з жыцця бельгійскага грамадства і нават каралеўскай сям'і. Дасланыя Масанжам матэрыялы неаднаразова выкарыстоўваліся на вечарынах у ДOME дружбы.

У рабоце «круглага стала» актыўна ўдзельнічала суайчынніца Масанжа Анна Гадар — старшы выкладчык рускай мовы ў Школе міжнародных

перакладчыкаў у г. Монсе, выхаванцы якой праходзяць стажыроўку ў лінгвістычным універсітэце Мінска. Сумесна з Т. Антановіч яна вяла пасяджэнне, дыскатувала з апанентамі, а яе выступленне «Паралелі магчымасцяў грамадска-культурных узаемаадносін» зацікавіла многіх удзельнікаў, паколькі тэматычна перакрыжоўвалася з іншымі выступленнямі, што будаваліся на паралельным супастаўленні пэўных перыядаў у гісторыі і культуры абодвух народаў. Выяўляліся фактары, агульныя для іх фарміравання і развіцця ў мінулым, на аснове чаго рабіліся адпаведныя абавальненні. Характэрны ў гэтым плане даклад доктара філасофскіх навук В. Салеева «Беларусь і Бельгія: культурныя паралелі». Так, на яго думку, агульнымі для абедзвюх краін з'яўляюцца фактары прыроднага асяроддзя (нізінныя і лясістыя тэрыторыі з мяккім вільготным кліматам), географічнага размяшчэння ў цэнтры Еўропы, што рабіла іх прынадным кавалкам для суседзяў-захопнікаў (цяпер мы гаворым пра геапалітычнае становішча Беларусі), сацыяльнага вопыту народаў, а таксама іх духоўнага вопыту, што бачна пры паралельным супастаўленні.

Духоўныя праблемы абодвух народаў на сучасным этапе разглядаюцца ў аспекце іх нацыянальнай ідэнтыфікацыі, абуджэння нацыянальнай самасвядомасці, укаранення нацыянальнай ідэі (у Беларусі — беларушчыны) і абароны роднай мовы. Як мы ведаем, у гэтым плане нашы дарогі з Бельгіяй не заўсёды супадаюць, нават калі ўлічваць факт дзвюх дзяржаўных моваў.

У кароткім аглядзе гісторыі Бельгіі энцыклапедыст І. Афінагель адзначаў некаторыя паралелі і гістарычныя ўрокі для Беларусі. Цытую: «Таксама, як і назва «Беларусь», назва «Бельгія» доўгія вякі афіцыйна не ўжывалася. Толькі з канца XVIII ст. ён стаў ужывацца больш-менш афіцыйна. Таксама, як і Беларусь, Бельгія ў час узнікнення сваёй незалежнасці (1830 год) многім здавалася недаўгавечным утварэннем. Перад краінай стаялі вялікія праблемы: наяўнасць 2-х асноўных нацыянальнасцяў, захопніцкія тэндэнцыі суседніх вялікіх дзяржаў, неўрэгуляванасць тэрытарыяльных і эканамічных спрэчак з Нідэрландамі, некаторыя рэлігійныя супярэчнасці. Але народ Бельгіі прайшоў праз шматлікія выпрабаванні, у тым ліку дзве сусветныя вайны, і прыйшоў да высокага ўзроўню жыцця і дабрабыту. І ўсё гэта адбылося ў краіне такой самай, як і Беларусь, беднай на прыродныя багаці, дзякуючы развіццю дэмакратычных традыцый, памяркоўнаму палітычнаму курсу большасці прадстаўнікоў пануючай дынастыі [...], дзякуючы гарманічнаму спалучэнню ўсіх трох галін улады (заканадаўчай, выканаўчай, судовай), развіццю незалежных сродкаў масавай інфармацыі і дзяржаўнаму неўмяшанню ў іх справы, дружалюбнаму і адкрытаму супрацоўніцтву з суседнімі краінамі, выкарыстанню шырокага міжнароднага вопыту. Неабходна адзначыць, што за ўсю 170-гадовую гісторыю Бельгіі ва ўрадавых колах яе не было ніводнай спробы навязаць сваю волю народу прымусам, дыктатарскімі метадамі. Шырокае развіццё прафсаюзнага руху, парламентарызму, вырашэнне ўсіх праблем у выніку абмеркаванняў —

Айцец Аўген Смаршчок адпраўляе службу ў студэнцкай капліцы Лювенскага ўніверсітэта. Злева — беларускія харысты на чале з рэгентам Міколам Равенскім, справа — айцец Роберт ван Кавэлярт, апякун і вялікі прыяцель беларускіх студэнтаў. 1950-я гг.

характэрная рыса развіцця сучаснай Бельгіі, таксама, як і іншых краін Заходняй Еўропы».

Нягледзячы на вялікі тэматычны роскід даследаванняў, вынесеных на «круглы стол», іх мэтазгодна згрупаваць па зместу, што дапаможа лепш усвядоміць маштабнасць гэтай культурнай падзеі.

Гісторыя беларуска-бельгійскіх узаемаадносін (Т. Антановіч. З гісторыі беларуска-бельгійскіх грамадска-культурных адносін; Г. Каржанеўская. Мальтыйскі ордэн і яго бельгійскае аддзяленне і адносіны з Беларуссю; А. Мархель. Гісторыя дыпламатычных адносін з Бельгіяй; Г. Мальхіна. Ілля Прыгожын у беларуска-бельгійскіх адносінах; З. Дудзюк. Удзел бельгіцаў і беларусаў у вайне 1812 г.; А. Раманоўская. Навучанне бельгійскіх студэнтаў у Беларусі і іншыя).

Разгляд абедзвюх культур праз лустэрка беларуска-бельгійскіх узаемадачыненняў, уплываў і наадварот (Г. Туміловіч. Бельгія: бельгійцы на скрыжаванні дарог і культур; І. Багдановіч. Бельгійскія літаратурныя ўплывы ў беларускай паэзіі пачатку XX ст.: М. Мэтэрлінк, Э. Верхарн, Я. Купала і паэты 20-х гадоў; У. Трацэўскі. Архітэктура Беларусі ў супастаўленні з архітэктурай Бельгіі; Т. Махнач. Бельгія ў беларускім друку). Сюды ж можна далучыць выступленні А. Гадар і В. Салеева).

Бельгійская гісторыя і яе культурныя здабыткі (Г. Сініла. Рэцэпцыі біблейскіх тэкстаў у нідэрландскай літаратуры XVII ст.; У. Макараў. Франкамоўная літаратура Бельгіі: (па старонках Нацыянальнай бібліятэкі

Беларусі); А. Міхалюк. Законы, якія абар,аняюць і падтрымліваюць моладзь у Бельгіі. Сюды ж можна далучыць і выступленне І. Афонагеля).

Беларуская эміграцыя ў Бельгіі. (В. Іпатава. Беларуская эміграцыя Бельгіі ад Лювена да сённяшніх дзён; Я. Запруднік. Колькі згадак і рэфлексій пра вучобу ў Лювене; А. Мальдзіс. Каптанцы — Лювен: жыццёвы і творчы шлях Міколы Равенскага; М. Міцкевіч. Беларускія студэнты ў Лювенскім універсітэце; В. Равенская-Аляксеева. Успаміны пра бацьку; В. Арэшка. Аб беларускай эміграцыі ў Бельгіі і іншыя).

Жыццё і творчасць бельгійскіх пісьменнікаў Жоржа Сіменона, Марыса Карэма і яшчэ дзесяці розных паэтаў, якія пабачылі свет у перакладзе на беларускую мову (М. Яфімава. Эдзі Агняцвет — першая перакладчыца Марыса Карэма на беларускую мову; С. Марынчык. Вывучаем мову праз культуру. Вершы Марыса Карэма ў беларускай школе; Н. Мацяш. Пераклады бельгійскіх паэтаў на беларускую мову; Н. Марцінкевіч. Музей выдатнага бельгійскага паэта Марыса Карэма ў сістэме музеяў Бельгіі).

Прыгадаю, што А. Гадар была літаральна ашаломлена поспехам паэзіі свайго суайчынніка ў Беларусі, незвычайнай цікавасцю да яго творчасці, у той час як у Бельгіі пра яго амаль усе забыліся. «Дзякуючы вам, — сказала Гадар, — сёння я пераканана, і гэта перакананне падзяляюць усе супрацоўнікі Фонду Карэма, што праз сваю славу за мяжой ён вернецца на радзіму, дзе будзе нарэшце ўшанаваны на справядліваасці».

Напрыканцы работы «круглага стала» з яго бельгійскімі ўдзельнікамі сустрэлася Беларускае тэлебачанне. Масанж дэ Каломб у інтэрв'ю заявіў, што эканоміка мае важнае значэнне, але не менш важныя чалавечыя кантакты між намі, праз іх мы лепш спазнаём адзін аднаго. У час наведвання беларускіх вышэйшых навучальных устаноў у яго склалася вельмі добрае ўражанне ад высокага ўзроўню адукацыі і прафесіяналізму выкладчыкаў. Наведваючы тэатры і іншыя культурныя ўстановы, пераканаўся, што беларусы — цудоўны народ: гасцінны, адукаваны, культурны. Таму ён жадае і надалей супрацоўнічаць з беларускім бокам, асабліва па лініі адукацыйных праграм. «Мы падобныя як еўрапейцы і блізкія ў чалавечым сэнсе, — падкрэсліў Масанж. — Брусель з'яўляецца фактычна сталіцай еўрапейскіх структур, а хутка стане прэзідэнтам Еўрасаюза, таму мы павінны развіваць узаемавыгадныя адносіны. Я хацеў бы таксама адзначыць высокі ўзровень выступленняў удзельнікаў «круглага стала».

Нейкі момант знакаміты сцяг аб'яднанай Еўропы (блакітны, з жоўтымі зоркамі) красаваўся перад камерай, а затым быў перададзены ў рукі старшыні Таварыства «Беларусь – Бельгія» Т. Антановіч.

Адзначу, што «круглы стол» прайшоў паспяхова і завяршыўся цудоўнай вечарынай, якая сабрала цвет беларускай інтэлігенцыі. Планаўца выдаць зборнік па матэрыялах пасяджэння.

Голас Радзімы. 2001. 18 ліп.

Уладзімір Мароз

КАЛІ Б НАВАТ ЁН БЫЎ АЎТАРАМ АДНАЕ ПЕСНІ...

Ціхі беларускі нонканфармізм... Гэтае азначэнне прыйшло пад час працы над дакументальным фільмам пра Міколу Равенскага. Уявілася, як ён у 1941-м стаяў са скрыічным футаралам пад пахаю ў калідоры гарадскога ўправы, куды прыйшоў наймацца за скрыпача ў арганізаваны аркестр Опернага тэатра. Прыйшоў, каб знайсці працу, каб выжыць у цяжкую гадзіну. Колькі навалаў перажыў ён, як і ўсе беларусы, але не збочыў, застаўся сапраўдным сынам сваёй зямлі.

Нарадзіўся Мікола Равенскі 17 снежня 1886 г. у вёсцы Капаланцы Ігуменскага павета Мінскай губерні (цяпер Бярэзінскі раён). У 1913–1915 гг. вучыўся на рэгенцкіх курсах у Маскве і Пецярбургу. Пасля працаваў рэгентам і настаўнікам спеваў у Навагрудку, збіраў народныя песні. У Мінск Равенскі трапіў у 1919 г. Кіраваў хорам пры Беларускам рабочым клубе, працаваў хормайстрам БДТ, цяперашняга Купалаўскага. У 1921 г. браў удзел у фальклорнай экспедыцыі па Случчыне, зладжанай Інбелкультам. Мінскае кааперацыйна-выдавецкае таварыства «Адраджэнне» ў 1922 г. выпускае «Зборнік песень з нотамі» Міколы Равенскага. Цікавая гісторыя з гэтым спеўнікам. Яго не адшукаш сёння ў Нацыянальнай бібліятэцы — скралі зацікаўленыя людзі, калегі. Можа, так гэта, можа, не. Не буду сцвярджаць безапеляцыйна. Адно ведаю дакладна: пад нумарам 25 у гэтым спеўніку значыцца песня на словы Канстанцыі Буйло «Люблю наш край, старонку гэту», якую цягам дзесяцігоддзяў нам прадстаўлялі як народную.

Выпраўляючы Равенскага ў 1923-м на вучобу ў Маскву, урад БССР падараваў яму унікальную скрыпку. З ёй кампазітар не расставаўся трыццаць гадоў, да самай смерці. Яскрава ўяўляецца, як у суладдзі з сяброўкай-скрыпкай нараджалася мелодыя неўміручага гімна «Магутны Божа». Было тое вясной—летам 47-га ў далёкім Астэргофене, беларускім лагера для перамешчаных асобаў. Равенскі жыв у адной кватэры з бацькамі Зоры Кіпель. У Астэргофене духоўны гімн і прагучаў упершыню...

У Маскве Равенскі жыў на Малой Нікіцкай вуліцы ў будынку прадстаўніцтва БССР. Тамсама жыў і Уладзімір Дубоўка. Кампазітар быў старэйшы за паэта на 14 гадоў, але якраз маладзейшы паўплываў на творчасць старэйшага. Равенскі напісаў песні на вершы Дубоўкі «О Беларусь, мая шыпшына», «Такая ноч», «Ліпнёвы гімн», які пасля арышту Дубоўкі ў 30-м быў забаронены. Тады ж канфіксаваная была і першая беларуская гістарычная опера «Браніслава» — таксама плён супрацоўніцтва з Дубоўкам. Мікола Равенскі першым паклаў на музыку вершы Максіма Багдановіча «Слуцкія ткачыкі», «Завіруха», «Не кувай ты, шэрая зязюля». У час вайны напісаў музыку да «Пагоні». З даваеннага плёну — яшчэ шматлікія апрацоўкі народных песень, гістарычная сюіта па матывах аднайменнага верша Буйло «Курган», першая беларуская аперэта «Залёты» на словы Дуніна-Марцінкевіча, песня на словы Цішкі Гаргнага «Ах ты, Нёман-рака». Яна таксама лічылася народнаю, гучала на радыё, яе здаўна выконваў мікалаеўскі ансамбль «Коласаўскія землякі».

У 1930 г., пасля Маскоўскай кансерваторыі, Равенскі вяртаецца ў Мінск, выкладае ў музычным тэхнікуме, а пазней ў навастворанай Беларускай кансерваторыі. Але ўжо прыклеены да яго ярлык — «нацдэм». Найперш за сяброўства і творчае супрацоўніцтва з Уладзімірам Дубоўкам. У 1938 г. арыштаваны і расстраляны ў Курапатах ягоны старэйшы брат Антон, які настаўнічаў у Карзюках недалёка ад Мінска. Пад час вучобы Мікола летнія вакацыі праводзіў у брата, дый потым бываў неаднойчы. Загінуў у Курапатах і стрыечны брат Аляксандр. Самога Міколу Равенскага ў 1938 г. выключваюць з Саюза кампазітараў, знаёмыя пачалі адварочвацца ад яго. Творца вымушана адышоў у цень, пра якія песні тут гаварыць. Але не каяўся перад рэжымам, не прыслужваў, як ягоны калега Мікола Шчаглоў, чыя «Кантата аб Сталіне» гучала ў Мінску, Кіеве, Адэсе, Харкаве, Тбілісі. У час акупацыі Шчаглоў здаў свой ордэн Пашаны ў гарадскую ўправу, нават прозвішча змяніў, узяў матчына — Куліковіч. Потым таксама апынуўся ў эміграцыі, шмат зрабіў для беларускай музыкі.

Мікола Равенскі ж ціха і зацята трымаўся свайго. Як да вайны, так і ў вайну. Тады ў гарадской управе Антон Адамовіч запытаўся ў яго пра лёс «Браніславы». «Дзе там! Нат каб і дахавалася, дык спапялела б цяпер, у гэтай пажэжы й бамбежы, у якой і нядаўна жонка маладая завілася, як дым, і не знайсці во ніяк...» «А за пару тыдняў, — піша далей Антон Адамовіч, — прыйшоў і адвітвацца — запрасілі на рэгентна ў царкву ў калішні Ігумань, нядаўны Чэрвень».

Першая жонка Равенскага памерла ад родавай гарачкі, пакінуўшы дачку Лёлю (Лену). У час вайны дачка была ўжо дарослаю, стала падпольшчыцай (мянушка «Сініца»). Жыла з Ісаем Казінцом, сябрвала з Людмілай Кашачкінай. Усе трое трапілі ў гестапа, выжыла толькі Кашачкіна. Лёлю расстралялі ў двары мінскай турмы.

Перад вайною кампазітар ажаніўся другі раз — з маладой спявачкай Янінай, ягонай вучаніцай. Ад яе нарадзіліся дзве дачкі, адна, Люда, памерла малай. Яніна Станіславаўна з Вольгай пад акупацыяй жылі гаротна, Равенскі не змог іх адшукаць, дапамагчы, забраць да сябе ў Ігумен. Кар’ера спявачкі ў Яніны Станіславаўны не склалася: жыццё пад акупацыяй, муж-эмігрант, вораг народа. З цяжкасцю выцерабілася на бацькаву сцяжыну Вольга Равенская (Аляксеенка). Скончыла кансерваторыю, спявала ў хоры Віктара Роўды. Калі ансамбль стаў выконваць «Магутны Божа», спачатку не ведала, што ўрачыстую духоўную песню напісаў яе бацька.

У 1944 г. «калабарант» Равенскі мусіў з’ехаць на чужыну. Пасля былі лагеры для перамешчаных асобаў Рэгенсбург, Астэргофен, Розенгайм. Усюды ён ствараў ансамблі, кіраваў свецкім і царкоўным хорамі, нястомна падтрымліваў агмень беларушчыны. У 1950 г. Равенскага запрашаюць у бельгійскі Лювен, дзе вучыліся ва універсітэце 30 маладых беларусаў. Там ён стварае Беларускі студэнцкі хор, які стаўся адзіным адхланнем немаладога і ўжо безнадзейна хворага майстра. Папулярнасць хору выйшла далёка за межы Бельгіі, беларускую песню слухалі ў Парыжы, Лондане ды іншых кутках Еўропы. 10 студзеня 1952 г. Равенскі пісаў у Англію да пляменніцы Таццяны (Тэрэзы) Руткоўскай, дачкі стрыечнага брата Аляксандра: «У сучасны момант рыхтуемца да напяяння грамафонных плітак. Маём шэсць пліткаў, на якіх будзе змешчана 12 песняў. Больш пакуль не зможам напець, бо вельмі дорага каштуе. Дагаворы з фабрыкай яшчэ не закончаны, за гэтыя пліткі яна патрабуе дзевяцьсот тысяччаў, але думаю, пойдзе на ўступкі. А з 20-га бяэрэм удзел у шэрагу царкоўных службаў у Бруселі, дзе адбываецца кожны год так званы «тыдзень супольнай малітвы» па розных касцёлах, за пакутны хрысціянскі Народ за зялезнай завесай».

Людзі, якія ведалі Равенскага, адзначалі ягоную шчырасць, лагоднасць, сардэчнасць, гасціннасць, гатоўнасць кожнаму дапамагчы. У Немановіч (Уладзімір Цвірка) згадвае: «Бывала, пастукаеш да яго: — Гм, — адказваў глыбачэзны бас з-за дзвярэй. З-за стала, закіданага нотнай паперай, на вас глядзелі ветлыя шэрыя вочы. — А пропуск ёсць? — пытаўся ён паважна. Пропускам зваў ён жартаўліва віно, што было звычайна люксусам не па студэнцкай кішэні. Гэта ён ведаў, але хоць на жарт ад «традыцыйнае» формы прывітання не адступаў».

Памёр Мікола Равенскі 3 сакавіка 1953 г., пахаваны ў Лювене. У ягоным пакоі на сталым ляжаў лісток календара, дзе побач з запісанымі тэмамі да песень была зробленая рукою кампазітара рысункавая кампазіцыя: памастацку накрэсленыя альфа і амега, а пасярод — слова «Беларусь». Помнік на магіле зрабіў скульптар Міхась Наўмовіч, беларус-эмігрант, які жыў у Парыжы. Спадчыну падзялілі паміж беларускай грамадой і пляменніцай кампазітара Таццянай Руткоўскай. Цяжка сёння сабраць усё ў адно. «Завілася, як дым», і знакамітая скрыпка, нехта прыбраў да рук. Адшукаць бы яе, вярнуць у Беларусь, каб стала нацыянальным набыткам.

З канца 80-х, калі мы ўсе жылі ўзніёслымі спадзяваннямі на новую Беларусь, у выкананні розных калектываў загучаў «Магутны Божа», неаспрэчны духоўны гімн беларусаў. Нават калі б Мікола Равенскі больш нічога і не напісаў, ён бы адной гэтай урачыстай песняй застаўся ва ўдзячнай памяці нашчадкаў, застаўся назаўсёды з намі. У 1993 г. на студыі «Летапіс» кінастудыі «Беларусьфільм» створана дакументальная стужка «Успамін пра Міколу Равенскага», аўтарам сцэнару якой выпаў гонар мне быць. Гэты фільм у ліку трох рэжысёра Міхаіла Жданоўскага (яшчэ — «Дарога на Курапаты» і «Жаўрукі Беларусі») адзначаны годам пазней Дзяржаўнай прэміяй Беларусі. І вось да 115-й гадавіны з дня нараджэння Беларускай музычная альтэрнатыва выдала кампакт-дыск «Магутны Божа» з найлепшымі творамі Міколы Равенскага. Стане ён рарытэтам у маёй хатняй фанатэцы, як і ў многіх беларускіх сем'ях.

Наша ніва. 2001. 17 снеж.

Віталь Аўраменка

БЕЛЬГІЕЦ, УЛЮБЁНЫ Ў БЕЛАРУСЬ: «У МЯНЕ НЯМА РЭЦЭПТА ВЫРАШЭННЯ ЎСІХ ПРАБЛЕМ, Я ПРОСТА СТАРАЮСЯ ДАПАМАГЧЫ»

Бельгіец, улюбёны ў Сібір» — пад такім загаловам некалькі год назад у шэрагу расійскіх выданняў быў апублікаваны матэрыял, прысвечаны гуманітарнай дзейнасці ў сібірскіх рэгіёнах бельгійскага арыстакрата Марыса Масанжа дэ Каломба.

З часам аўтар гуманітарнага праекта «Мост у Сібір», які выступае за развіццё больш цесных усебаковых сувязяў расійскіх рэгіёнаў з Еўропай, стаў больш вядомы як Рыка Генрыхавіч.

Пабываўшы ў сярэдзіне мая з візітам у Беларусь, Марыс Масанж дэ Каломб прызнаўся, што пасля ўсяго ўбачанага перастаў быць «адналюбом». Сёння яго з поўным правам можна назваць бельгійцам, улюбёным у Беларусь. Развіццю кантактаў беларускіх грамадзян з Еўропай прысвяціў Рыка Генрыхавіч свой чарговы праект «Акцыя «Мост».

Хто ён?

Марыс Масанж дэ Каломб, бельгійскі арыстакрат, у мінулым банкаўскі работнік, упершыню наведаў Беларусь у 1997 годзе. Па яго ўласнаму прызнанню, дэ Каломб дагэтуль нічога не ведаў не толькі пра гэтыя мясціны, але і наогул пра Беларусь. Першае ўпамінанне аб Беларусі адклалася ў яго памяці пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Аднак ад аварыі да першага візіту ў Мінск шлях быў няблізкі і вымяраецца дзесяцігоддзем. Зараз жа ён зразумеў: Беларусь вядомая не толькі Беларэжскай пушчай і яе зубрамі. Ён палюбіў беларусаў — таленавітых, працавітых і вельмі гасцінных людзей.

Пабываўшы ў Беларусі, Рыка Генрыхавіч убачыў, як часам няпроста жывецца грамадзянам рэспублікі. Магазіны не настолькі насычаны таварамі, як у Еўропе. У бальніцах не хапае абсталявання і медыкаментаў. Стаўшы вымушанымі ахвярамі аварыі на АЭС, дзеці не атрымліваюць у належнай колькасці так неабходных ім вітамінаў.

Пасля вяртання дадому шэвалье Масанж дэ Каломб вырашыў: дапамагу, чым змагу. Так па яго ўласнай ініцыятыве наладзіўся праект —

«АКЦЫЯ «МОСТ»

Гэта назва, на думку аўтара, павінна была аб’яднаць у адно цэлае добраахвотную, гуманітарную, культурную і грамадскую дзейнасць, накіраваную на развіццё адносін грамадзян многіх краін. Дзейнасць, пачатая Масанжам дэ Каломбам 10 гадоў назад у перыяд яго банкаўскай кар’еры ў Бруселі і Лондане, спачатку была арыентавана на Сібір, а пазней — і на Беларусь. Неабходнасць уласнага ўдзелу ў ажыццяўленні дабрачыннай акцыі абавязвала спадара Масанжа дэ Каломба на працягу многіх месяцаў знаходзіцца непасрэдна на месцах. На гэта ў цэлым пайшло каля двух гадоў, што дазволіла набыць багаты вопыт працы ў мясцовых умовах.

Рэалізаваныя ім праекты былі самыя розныя: бясплатная дастаўка і размеркаванне лекаў у бальніцах і радзільных дамах, адпраўка кніг для грамадскіх бібліятэк, арганізацыя паездак за мяжу дзеячаў навукі і творчых калектываў. Сведчаннем прызнання яго дзейнасці ў Расіі стала прысуджэнне звання ганаровага доктара Дзяржаўнага алтайскага ўніверсітэта ў горадзе Барнаўле.

У Беларусі шэвалье Масанж дэ Каломб таксама ўжо паспеў ажыццявіць канкрэтны гуманітарны праект. Ён заключаўся ў бясплатным прадастаўленні лекаў дзецям, што пакутуюць на хваробы, выкліканыя чарнобыльскай аварыяй (у тым ліку лейкемію), а таксама людзям сталага ўзросту і ветэранам Другой сусветнай вайны.

У ліку першачарговых мэт, што стаяць перад «Акцыяй «Мост», бельгеец называе развіццё адносін паміж грамадзянамі дзвюх дзяржаў, развіццё кантактаў ва ўніверсітэцкай сферы.

«Сумленне прымушае мяне пакутаваць. Я рэаліст, таму ўсе сілы вырашыў накіраваць на стварэнне своеасаблівага моста, які звязвае Еўропу і Беларусь. Мост не паміж палітыкамі або дзяржаўнымі інстытутамі, а паміж людзьмі. У свеце не будзе праблем, калі людзі будуць мець зносіны паміж сабою», — перакананы Масанж дэ Каломб.

АДКРЫЦЦЁ БЕЛАРУСІ

Штогод наведваючы Беларусь з 1997 года, Рыка Генрыхавіч знайшоў паміж Беларуссю і Бельгіяй некаторыя адпаведнасці. У прыватнасці: з-за свайго геаграфічнага становішча Беларусь і Бельгія часта аказваліся полем бітвы, а народы дзвюх краін былі невінаватымі ахвярамі.

Беларускі народ, на думку мецэната, заўсёды праяўляў вялікую мужнасць. Няма яе спатрэбілася і для таго, каб супрацьстаяць жудаснай чарнобыльскай трагедыі.

Ён адзначыў, што дзякуючы Беларускаму таварыству дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, а таксама Таварыству «Беларусь – Бельгія» «змож ацаніць, наколькі беларусы адкрытыя ў дыялогу і гатовыя да супрацоўніцтва, наколькі яны гасцінныя». Суразмоўца запэўніў, што

бельгіяцы, як і беларусы, заўсёды імкнуліся да таго, каб прымаць у сябе суседзяў як сяброў, а не як захопнікаў. «І зараз іх прымаем як людзей, з якімі вядзем дыялог і супрацоўніцтва для ўзаемнай карысці нашых краін».

Масанж дэ Каломб неаднаразова падкрэсліваў, што візіты ў Беларусь дазволілі яму ўбачыць вялікі інтэлектуальны і культурны патэнцыял беларусаў. Так, наведваючы ў час апошняга прыезду ў Мінск Дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі, ён сказаў, што адкрыў для сябе ўніверсітэт, якім Беларусь можа ганарыцца. «Якая крыніца талентаў! Які энтузіязм і які дынамізм у выкладчыкаў гэтай ВНУ», — здзівіўся бельгійскі госць.

Быў уражаны ён і тым, што ўбачыў і пачуў у галіне культуры. Суразмоўца раскажаў, што яму часта даводзілася прысутнічаць на розных спектаклях Беларускага тэатра оперы і балета не толькі ў Мінску, але і ў Мадрыдзе, Маастрыхце. «Беларусы павінны ведаць, што іх артысты карыстаюцца вялікім поспехам за мяжой. Імі таксама можна ганарыцца», — сказаў Масанж дэ Каломб.

Ён раскажаў таксама пра высокую ацэнку, якую атрымаў у ходзе гастроляў у Бельгію ансамбль з Беларусі «Бліскавіца», калектыву якога была прадастаўлена для выступлення сцэна ў вельмі вядомым і прэстыжным Элізабетхале, дзе ўмяшчаецца 2 400 гледачоў.

Пры гэтым Рыка Генрыхавіч не забыў нагадаць і пра казус, прычынай якога, на яго думку, магла паслужыць менавіта недастатковая колькасць інфармацыі пра Беларусь у Бельгіі.

Справа ў тым, што ў ходзе апошніх гастроляў калектыву «Бліскавіцы» ў Бельгію аўтобус, на якім прыехалі артысты, прапаў. Артысты падумалі, што аўтобус угналі. На самай справе за няправільную паркоўку аўтобус быў перамешчаны паліцэйскімі на штрафную пляцоўку. Штраф аказаўся вялікім. Пры гэтым яго памер быў павялічаны ўдвая, таму што інцыдэнт меў месца ў выходныя дні. Па словах Марыса, часу на ўрэгуляванне непаразумення пайшло нямала, аднак усё скончылася добра. Пры гэтым у памяці Масанжа дэ Каломба засталася здзіўленне ад адсутнасці добразычлівасці з боку прадстаўнікоў паліцыі Бельгіі ў адносінах да беларускіх гасцей.

У гэтай сувязі Масанж дэ Каломб і падкрэсліў важнасць развіцця прыватных ініцыятыў у галіне адукацыі і культуры. Дзякуючы гэтым кантактам, наладжваецца дыялог, які вядзе да лепшага паразумення і ўзаемаўзбагачэння, перакананы ён.

У той жа час вельмі важным бельгійскі госць лічыць і развіццё міждзяржаўных сувязяў. Ён выказаў задавальненне тымі абставінамі, што пабываў у Мінску ў маі 2000 года ў складзе місіі Гандлёвай палаты Бельгіі і Люксембурга, якую ўзначаліў дзяржаўны міністр Робер Урбен. Гэты візіт вельмі важны і карысны, лічыць Масанж, таму што ў другім паўгоддзі Бельгія старшынствуе ў Еўрапейскім Саюзе.

Пры гэтым Масанж дэ Каломб выказаў упэўненасць, што Беларусь і яе грамадзяне самі павінны знайсці выхад з цяперашняй сітуацыі. «У вас у рэспубліцы столькі таленавітых людзей! Яны абавязкова праявяць сябе, атрымаўшы больш шырокі доступ да інфармацыі», — лічыць Рыка Генрыхавіч.

Па яго словах, Беларусі сёння патрэбны не толькі інвестыцыі. Чалавек жыве не грашмыма, а надзеяй. «І мы, еўрапейцы, павінны даць Беларусі гэту надзею, — перакананы Марыс. — Так, наша дапамога — усяго толькі кропля ў моры, але кропля камень точыць».

На думку Масанжа дэ Каломба, дарэмна марудзяць з прыходам у Беларусь еўрапейскія дзелавыя людзі. Яны могуць проста спазніцца, і самыя цікавыя праекты супрацоўніцтва будуць ажыццяўляцца з бізнесменамі з іншых краін і іншых рэгіёнаў.

Голас Радзімы. 2001. 6 чэрв.

Постаці і развагі бельгійскіх беларусаў

Арэшка Аляксей (Брусель)

ЖЫЦЦЯПІС

Нарадзіўся 18 лістапада 1923 г. у вёсцы Жарабковічы Ляхавіцкай гміны Баранавіцкага павета Навагрудскага ваяводства. Бацька — Сільвестр, маці — Палуся з роду Праневічаў. Сям’я была праваслаўная, але недалёкія продкі былі рыма-католікамі, прынамсі ад 1844 г., калі нарадзіўся мой прадзед Людвік, які быў сынам Фабіяна Арэшкі (Fabian Orzeszko). Паводле выпісаў з парафіяльнай метрыкі Ляхавіцкага рыма-каталіцкага касцёла, у той час гэтае прозвішча пісалі і Арэшко (Ageszko). Думаю, што яшчэ ранейшыя мае продкі былі уніятамі. Відаць, гэта водгук нашай скамплікаванай рэлігійнай гісторыі.

Бацькі былі малазямельныя, але мнагадзетныя. Нацыянальна свядомыя, як і людзі ўсіх навакольных тагачасных вёсак. Перад тым, як пайсці ў польскую пачатковую школу, я ўжо добра чытаў па-беларуску. Пасля заканчэння сямікласнай пачатковай школы ў Ляхавічах, у 1937 г., быў прыняты — пасля ўступных экзаменаў — у польскую мужчынскую гімназію імя Тадэ-

вуша Рэйтана (нашага земляка з Грушаўкі) у Баранавічах. Скончыў два класы і распачаў ўжо трэці, калі наступіла «вызваленне». Наша школа была ператворана ў рускую, хоць там рускіх і звання не было. Большасць вучняў, пад уплывам айца Льва Гарошкі, перайшла ў беларускую сярэдняю школу, створаную на базе прыватнай жаночай гімназіі

Аляксей Арэшка.
1987 г.

імя Барбары Радзівіл. Наступны школьны год (1940/41) зноў жа правучыўся ў рускай школе (хоць і тут рускіх не было, ніхто па-руску не гаварыў) у Ляхавічах. Пасля заканчэння навучальнага года, у чэрвені 1941 г., прыйшлі другія «вызвольнікі» — нямецкія. У такіх умовах было цяжка разабрацца, што і як рабіць. Каб не марнаваць часу, пайшоў я на шасцімесячныя бухгалтарскія курсы ў Баранавічах. Пасля іх заканчэння працаваў у чыгуначным дэпо і адначасова вучыўся на матуральных курсах (чатыры гадзіны штодня). У 1944 г. атрымаў матуральнае пасведчанне (атэстат сталасці), якое давала права паступаць у вышэйшыя школы.

Перад паўторным прыходам бальшавікоў я паехаў на Захад, у Нямеччыну. У Берліне працаваў у фірме АЭГ (АEG — Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft), у адзеле бухгалтэрыі, а пасля ў Вальдзее (Waldsee, Württemberg). Пасля краху гітлерызму, у 1945 г., з французскай акупацыйнай зоны пераехаў я ў Мюнхен (München, Bayern), дзе і паступіў у новаствораны Універсітэт УНРРА. Сярод прафесарскага складу былі і беларусы: Барыс Кіт, Янка Станкевіч, Уладзімер Тамашчык. Тут было шмат і беларускай студэнцкай моладзі. У лістападзе 1945 г. мы арганізавалі Беларускае студэнцкае згуртаванне. Выдавалі рататарным спосабам «Студэнцкую думку», што пасля была перайменавана ў «Крывіцкі светач». Актыўны ўдзел у яго рэдагаванні, друкаванні і распаўсюджванні прымаў і я. У 1947 г. пераехаў у Марбург (Marburg / Lahn Hessen) і паступіў у вядомы і старажытны Філіпс-Універсітэт. Там ужо была вялікая група беларускіх студэнтаў, студэнцкая арганізацыя, у жыцці якой, як і ў студэнцкім хоры (кіраваў ім Юрка Мазура), браў чынны ўдзел і я. З прычыны матэрыяльных цяжкасцяў, выкліканых грашовай рэформай у Заходняй Германіі, мне прыйшлося, як і частцы беларускіх студэнтаў, пакінуць Філіпс-Універсітэт і пераехаць у Бельгію — у Лювен і паступіць у старажытны Каталіцкі універсітэт, на факультэт хіміі. Апрача навукі браў актыўны ўдзел у працы Саюза беларусаў у Бельгіі (у тым часе тут было многа беларускіх работнікаў, што пераважна працавалі ў капальных вугалю), у жыцці Беларускага студэнцкага згуртавання ў Лювене, у студэнцкім і царкоўным хорах, якія заснаваў і якімі кіраваў аж да самай смерці ў 1953 г. праф. Мікола Равенскі. Хор і танцавальная група (у ёй я не ўдзельнічаў) давалі частыя канцэрты не толькі ў Лювене, але і ва ўсёй Бельгіі, як і за межамі (Францыя, Германія, Англія). У 1953-м я атрымаў званне ліцэнцыята хіміі, а ў 1956 г. абараніў дысертацыю перад спецыяльным прафесарскім журы па ступень доктара хімічных навук. Прауючы над дысертацыяй, выконваў абавязкі асістэнта на практычных занятках для студэнтаў хімікаў. Дапамагаў айцу Францішку Чарняўскаму — добраму святару і шчыраму беларусу — выдаваць «Божае слова». Пісаў тэксты сам айцец Францішак, а я быў ягоным карэктарам і друкаром. Заснаваў Аб'яднанне беларускіх студэнтаў — выпускнікоў Лювенскага універсітэта «Academicus» і выпусціў некалькі бюлетэняў пад гэтай жа назвай.

Ад 1957 г. я працаваў у фармацэўтычнай фірме «Labaz» — у яе пошукавым адзеле (Service de Recherche) як кіраўнік групы хімікаў у галіне пошуку і сінтэзу лякарстваў ад сардэчна-сасудзістых захворванняў. Напісаў больш дзесятка навуковых артыкулаў у спецыялізаваныя бельгійскія і французскія часопісы. Атрымаў пяць патэнтаў на многія краіны свету. Кожны год раз, а то і некалькі разоў браў удзел у міжнародных навуковых кангрэсах у розных краінах Еўропы. Ажаніўся ў 1959 г., маю трое дзяцей. Браў і бяру актыўны ўдзел у беларускім грамадскім жыцці ў Бельгіі. Жыву ў Бруселі. На пенсіі з 1983 г.

КАМУНІКАТ.ORG

ЖУЧКА ЯНКА

Жучка Янка (15.04.1928, в. Лучыны Нясвіжскага пав. Навагрудскага ваяв., цяпер Клецкі р-н Мінскай вобл.), інжынер-будаўнік, журналіст, дзеяч беларускай дыяспары ў Бельгіі.

Нарадзіўся Я. Жучка ў беднай сялянскай сям’і. Быў выхаваны маці, якую страціў у маладым веку, у беларускім духу. Дзякуючы ёй, атрымаў вышэйшую адукацыю. Скончыўшы чатыры класы польскай вясковай школы, павінен быў, каб працягнуць далейшую вучобу, перайсці ў сямікласную (таксама польскую) у Сіняўцы. Там трэба было здаваць экзамены ў пяты клас. Паколькі ўзровень вясковай школы быў вельмі нізкі, ён гэтых экзаменаў не здаў. Вярнуўся дамоў расплаканы. Маці ў роспачы, не ведала што рабіць, бо яна бачыла, што адзіны выхад пасля правалу — гэта перапыніць вучобу і памагаць бацьку па гаспадарцы. Але яна ўяўляла яго больш за кніжкай, чым за плугам. Даведаўшыся нейкім чынам, што ў Сіняўскую школу прыязджае інспектар, яна пабегла туды пешшу, каб папрасіць інспектара прыняць Янку ў школу. Інспектар, выслушаўшы яе, задаў пытанне дырэктару, які быў прысутны пры спатканні,

чаму яго не прынялі. Адказ быў просты: не здаў экзаменаў. «У які клас?», — запытаў інспектар. «У пяты», — адказаў дырэктар. «Дык запішыце яго ў чацвёрты». Такім чынам Я. Жучка змог працягваць вучобу ў Сіняўскай школе. Янка скончыў з выдатнымі вынікамі шосты клас і перайшоў у сёмы. На пачатку школьнага года (верасень 1939 г.) выбухнула вайна

Янка Жучка.
Лювен. 1954 г.

паміж Польшчай і Германіяй. Праз нейкіх два тыдні Чырвоная Армія заняла Заходнюю Беларусь, якая была далучана да БССР. Сіняўская школа была названа няпоўнай сярэдняй школай з беларускай мовай навучання. Былы сёмы клас быў пераведзены, паводле савецкай нормы, у пяты. У гэтай школе Янка скончыў пяты і шосты класы.

У гады Другой сусветнай вайны, у час нямецкай акупацыі, Я. Жучка паступіў у няпоўна-сярэдняю тэхнічную школу ў Клецку, у якой, разам з сябрамі, праяўляў беларуска-нацыянальную актыўнасць. Уступіў у СБМ (Саюз беларускай моладзі) і БНС (Беларуская нацыянальная самапомач). Таму перад наступам Савецкай Арміі ў 1944 г. выехаў у Германію. Адразу пасля вайны жыў у маленькай групе беларусаў пры ўкраінскім лагеры для перамешчаных асобаў (ДП), які знаходзіўся ў Інгольштаце. Калі даведаўся аб утварэнні ў Рэгенсбургу беларускага лагера, разам з сябрамі Васілём Шчэцкам, Паўлам Урбанам і Сцяпанам Кісялём перабраўся туды. Там паступіў у сёмы клас Беларускай гімназіі імя Янкі Купалы. Неўзабаве беларускі лагер з Рэгенсбурга быў пераведзены ў Міхельсдорф, а разам з ім і гімназія. У 1947 г. атрымаў пасведчанне сталасці, якое давала дазвол паступаць на вышэйшыя студыі. Здаў уступныя экзамены у Вышэйшую тэхнічную школу (Technische Hochschule) у Карслруэ. Але жадаючых было шмат, і трэба было чакаць сваёй чаргі. Беручы пад увагу цяжкую пасляваенную эканамічную сітуацыю ў Германіі, Я. Жучка на пачатку 1948 г., разам з сваімі сябрамі (славутая «дванаццатка») выехаў на работу ў вугальныя шахты ў Вялікабрытаніі. Дзейнасць «дванаццаткі» ў гэтай краіне працягвалася, і Я. Жучка актыўна заняўся грамадскай працай, асабліва ў выданні часопіса «Наперад!». Уступіў у Згуртаванне беларусаў у Вялікай Брытаніі (ЗБВБ). Кожны з сяброў «дванаццаткі» імкнуўся атрымаць вышэйшую адукацыю. Урэшце, дзякуючы нястомным клопатам беларускіх нацыянальных дзеячаў на эміграцыі, пры дапамозе дабрадзееў і сімпатыкаў небеларускага паходжання дзевяці сябрам «дванаццаткі» ўдалося атрымаць стыпендыі ў Лювенскім універсітэце. У 1951 г. Я. Жучка здаў уступныя экзамены і паступіў на палітэхнічны факультэт гэтага універсітэта. Па заканчэнню атрымаў дыплом інжынера-будаўніка. Пасля працаваў у даследчым аддзеле кампаніі цэнтральнага ацяплення. Затым перайшоў у кампанію Сталёвай пабудовы індустрыяльных будынкаў і мастоў. Наступныя чатыры гады працаваў як тэхнічна-фінансавы дарадца пры пабудовах змяшаных сталёва-жалезабетонных канструкцый. Хоць праца была вельмі цікавая, але таму, што трэба было часта выязджаць за межы Бельгіі, пакідаючы жонку з малымі дзецьмі, ды таму, што кампанія была амерыканская і адчувалася небяспека ліквідацыі, трэба было шукаць нейкае выйсце. Але тут Я. Жучка цяжасцяў не меў. Прафесійныя веды і валоданне замежнымі мовамі забяспечылі яму работу ў Бельгійска-Люксембургскім інфармацыйным цэнтры сталёвай прамысловасці. У 1968–1971 гг. Я. Жучка працаваў як сябра рэдкалегіі і

тэхнічны рэдактар міжнароднага часопіса «Acier-Stahl-Steel». У 1971 г. быў прызначаны яе галоўным рэдактарам.

Апублікаваў вялікую колькасць артыкулаў па пытаннях сталёвых канструкцый. З 1985 г. займаў пасаду дарадчыка па сваёй спецыяльнасці, прымаў удзел у журы пры выпуску архітэктараў, чытаў лекцыі і браў удзел у канферэнцыях інжынераў і архітэктараў.

На працягу ўсяго гэтага часу Я. Жучка заставаўся актыўным удзельнікам беларускага грамадскага жыцця як сябра Рады БНР, Саюза беларусаў Бельгіі, Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», а таксама як аўтар газет «Беларус», «Голас Радзімы» і інш.

Ірына Тамільчык

Лаўрэн Клыбiк (Неерлест, Бельгiя)

ЖЫЦЦЯПiС

Нарадзіўся я 23 кастрычніка 1928 г. у вёсцы Хадзiявiчы на Слонiмшчыне. Бацькі мае былі земляробамi. Працавалi яны цяжка — ад пачатку вясны аж да канца зiмы, бо трэба ж было накармiць i пусцiць у жыццё шасцёра дзяцей — пяць сыноў i дачку. У час хутарызацыi сельскай гаспадаркi ў Заходняй Беларусi бацька мой пайшоў з сям'ёю жыць на ўласным хутары. Пабудаваў там хату i гаспадарчыя будынкi. Хата была яшчэ не зусiм закончана, як пачалася вайна Германii з Польшчай. У хуткім часе да нас прыйшлi савецкiя танкi i кавалерыя. Пры савецкай уладзе бацькi працавалi на сваёй зямлi, а мы, дзецi, хадзiлi ў школу ў нашай вёсцы. На наступны год мой старэйшы брат, сястра i я пайшлi ў няпоўную сярэдняю школу ў Слонiме.

У 1941 г. перад моцным нямецкiм нацiскам бальшавiкi адступiлi на ўсход. Пры акупацыi эканамiчнае жыццё не палепшала. Бацькi далей працавалi на зямлi, а мы хадзiлi ў школу. У вольны ад школы час дапамагалi бацькам.

Неўзабаве абставiны на Усходнiм фронце змянiлiся. Немцы пачалi адступаць на захад, вывозiць, што маглi. Забралi таксама вучняў з нашай школы, у тым лiку i мяне. У чэрвенi 1944 г. вывезлi нас у Германiю, пасля — у Францыю, каб капаць акопы, будаваць лiнiю абароны супраць амерыканцаў. Доўга не прыйшлося там працаваць, бо фронт прыблiзiўся вельмi хутка. Амерыканцы нас вызвалiлi i

Лаўрэн Клыбiк у сваёй
гамеапатычнай аптэцы

памясцілі ў лагер. Людзей пачалі сартаваць па краінах іх паходжання. Мяне палічылі за паляка, бо я быў з Заходняй Беларусі.

Польская армія на Захадзе, каб пакрыць свае страты ў Італіі, шукала маладых, здаровых людзей. Вось такіх — у тым ліку і мяне — павезлі ў Італію, прыдзялілі да арміі генерала Андэрса. Адначасова з вайскавай падрыхтоўкай я праходзіў таксама курсы ваенных радыётэхнікаў. Атрымаўшы дыплом радыётэхніка, трапіў у танкавую дывізію. Ваяваць мне не прыйшлося, бо скончылася вайна. Нас перавезлі ў Англію. Там, каб не траціць час і падвучыць ангельскую мову, я запісаўся на курсы з праграмай сярэдняй ангельскай школы. Пасля двух гадоў нас дэмабілізавалі. Трэба было пачынаць жыць самастойна. Спачатку працаваў на кухні ў адным рэстаране ў Лондане. Набраўшы крыху практыкі ангельскай мовы, запісаўся на вячэрнія курсы ў Фінчлей-каледж. Знайшоў работу памочнікам аптэкара. Удзень працаваў, а вечарам вучыўся, каб атрымаць дыплом ангельскай сярэдняй школы. Без грошай ісці ва ўніверсітэт у Англіі было немагчыма, бо стыпендыі тады не давалі.

Такія абставіны змусілі мяне ў 1953 г. выехаць у Бельгію, у Лювен, дзе ўжо ў 1946 г. заснавалася добрая беларуская студэнцкая група. Там паступіў на факультэт фармацэўтыкі, атрымаў дыплом аптэкара, але толькі так званай навуковай ступені. Паводле бельгійскіх законаў, каб мець права выконваць аптэкарскую (або лекарскую) працу, асобам з замежным (а не бельгійскім) дыпломам трэба было пераздаць усе экзамены за сярэдняю школу перад спецыяльнай урадавай камісіяй (Jury central). Гэтыя экзамены здаў у 1959 г.

Спачатку я працаваў загадчыкам аптэкі ў Бруселі, пасля — у Менелене. Набраўшы больш прафесійнай практыкі, рашыў у 1966 г. адкрыць уласную аптэку ў Бруселі. Развівалася яна добра і хутка, нягледзячы на мой чужынскі акцэнт у французскай і фламандскай мовах. У 1975 г. купіў побач дом, які ператварыў у аптэку з усімі мадэрнымі вымаганнямі. Мой дружалюбны падыход да людзей, трапныя парады стварылі мне папулярнасць. У 1980 г. адкрыў я лабараторыю гомеапатычных прэпаратаў. Яна таксама хутка развівалася. Каб лепей вывучаць лекі, асновы гомеапатыі, пачаў зноў хадзіць на вячэрнія курсы. Гэта дало мне магчымасць стварыць некалькі спецыфічных прэпаратаў для маёй аптэкі. У 1990 г. напісаў дысертацыю «Coffee» («Кава») — гэта дазволіла мне стаць сябрам Асацыяцыі гомеапатаў Бельгіі (сёння — Лігі гомеапатаў Еўропы). У 1994 г. стварыў і пачаў вывучаць новае лякарства RACK (супраць наступстваў чарнобыльскай катастрофы). У тым жа годзе, са згоды Міністэрства аховы здароўя Беларусі з дапамогай дактароў Уласкова (старшыні арганізацыі беларускіх гомеапатаў), Святловіч і інж. Багданчук паехалі мы ў Валожын, каб я змог там «заразіць» мае матэрыялы радыеактыўнасцю. Прыезд усе матэрыялы ў Брусель, у маёй лабараторыі прыгатаваў новае гомеапатычнае лякарства RACK. Клінічныя доследы яго паказалі, што яно вельмі

эфектыўнае ад захворванняў, выкліканых радыенуклідамі або радыемагнетычнымі хвалямі. У 2002 г. 6 лютага выступіў з лекцыяй на гэтую тэму ў Школе гамеапатыі ў Бруселі.

У 1996 г. прадаў я сваю аптэку, пайшоў на пенсію. Аднак прадаўжаю хадзіць на вячэрнія курсы гамеапатыі, працягваю доследы над прэпаратам RACK. Час ад часу чытаю даклады пра мае пошукі для дактароў і ветэрынараў у Бельгіі.

Мой сямейны стан — жанаты, ёсць дзве дачкі і двое ўнукаў.

КАМУНИКАТ.ORG

САЎКА МІХАСЬ

Саўка Міхась (19.07.1927, в. Загор’е Навагрудскага пав. і ваяв., цяпер Карэліцкі р-н Гродзенскай вобл. – 10.09.1990, Брусель, пахаваны ў Лондане), беларускі мастак, рэстаўратар.

Міхась Саўка нарадзіўся ў сялянскай сям’і. Першапачатковую адукацыю атрымаў у мясцовай школе. У час нямецкай акупацыі актыўна ўдзельнічаў у маладзёжным руху, быў адным з кіраўнікоў Саюза беларускай моладзі. У 1944 г. выехаў у Германію, а затым, у 1947 г., пераехаў у Бельгію. Спачатку працаваў вуглякопам. Маючы мастацкія здольнасці, паступіў на вярхернія курсы Мастацкай акадэміі. У гэты час пры Лювэнскім універсітэце было арганізавана Згуртаванне беларускіх студэнтаў. Даведаўшыся пра гэта, М. Саўка ў 1951 г. паступіў на факультэт архэалогіі і мастацтва гэтага універсітэта. Пасля заканчэння вучобы, атрымаўшы дыплом магістра, уладкаваўся на працу ў Каралеўскі інстытут мастацкай спадчыны. Не маючы бельгійскага грамадзянства, працаваў спачатку як часовы рэстаўратар абразоў і скульптур, спецыялізаваўся на рэстаўрацыі касцельных фрэсак. З 1963 г., атрымаўшы бельгійскае грамадзянства, М. Саўка быў залічаны ў штат сталых супрацоўнікаў, займаў пасаду адміністрацыйнага сакратара, а з 1982 г. — кіраўніка работ. Як аўтарытэтны практык быў запрошаны ў Каралеўскі палац, дзе праводзіў з каралевай заняткі па маляванню.

У рэстаўрацыі М. Саўка дасягнуў вялікіх поспехаў, распрацаваў спецыяльную тэхніку рэстаўравання, пра якую шмат пісаў у прафесійных часопісах. Асобна выдаў наступныя працы: «Фіксацыя насценнага жывапісу полівінілавым спіртам: вопыт рэстаўратара» (1978–1979); «Рэстаўрацыя насценнага пахавальнага жывапісу XIV ст. у склепе Варнятонскай царквы» (1972–1975) і інш. Бельгійскае Міністэрства французскай культуры надало Міхасю Саўку званне доктара навук і мастацтва. Трэба падкрэсліць, што такі тытул без публічнай абароны спецыяльнай працы — вялікая рэдкасць.

У 1985 г. Міхась Саўка ад паралічу страціў працаздольнасць. Праз пяць год памёр. Пахаваны па яго жаданню на могільках у Лондане побач з трагічна загінуўшым раней сынам Маркам.

З айцом Робертам ван Кавеляртам гутарыць Міхась Саўка.
29 кастрычніка 1971 г.

Па яго ж просьбе грошы, якія ў такіх выпадках збіраюць на кветкі, былі перададзены а. Надсану з Беларускай бібліятэкі і музея імя Ф. Скарыны ў Лондане на дапамогу ахвярам Чарнобыля.

Янка Жучка (Брусель)

Алесь Шпакоўскі (Геель, Бельгія)

ЕЎРОПА, АБ'ЯДНАНАЯ Ё ВАШЫМ СЭРЦЫ *

Беларус, які ўсведамляе сябе эўрапейцам, міжволі адчуе нешта глыбока роднае, калі трапіць ў асяроддзе нідэрландцаў (паўночная правінцыя Бельгіі пад назвай Фландрыя, або Фламандыя, плюс цэлая краіна Галандыя). Першым уражаньням вы будзеце не давяраць, бо яны нібыта пачуцьцёвыя, інтуітыўныя. Калі ж пачынаеш вывучаць мову нідэрландс (германская група моваў), то інтуіцыя пачынае ўзмацняцца лагічнымі пытаньнямі тыпу: чаму нам зь дзяцінства настойліва ўнушаюць, што нашы беларускія браты — толькі рускія, калі беларуская мова мае столькі аднакарэнных словаў з мовай нідэрландс. Вось некаторыя прыклады:

Беларускія	Нідэрландс
важыць	wegen [ваген] — з тым жа самым значэннем ва ўсіх прыкладах
валіцца	vallen [вален]
варты	waard [вард]
ведаць	weten [вэтен]
гвалт	geweld [гевелд] «г» беларускае, не ўзрыўное
гэта	het [гэт]
дах	dak [дак]
дол, даліна	dal [дал]
дзяліцца	delen [дэлен]
мур (сцяна)	muur [мур]
рада	raad [рад]
радзіць	raden [радэн]
пасуе (нешта)	passen [пасэн]
хата	hut [хут]
шкода (нашкодзіць)	schade [ск(х)адэ]
шукаць	zoeken [зукен]
швагер	zwager [звагер]

* Захоўваецца правапіс аўтара.

Потым, калі вы ўжо ведаеце нідэрландс, каб адрозьніваць яе ад нямецкай мовы і іншых, то вас прыемна ўразіць яе гучаньне, якое, зноў жа інтуітыўна, пачуцьцёва нагадвае вам такіх родных землякоў з Віцебшчыны ці Магілёўшчыны. І зноў вас пачне клікаць інтэлектуальнае падарожжа — што ж тады значыць для беларуса Балтыйскае (Балт — Белае мора і народы вакол яго)? І тут вы яшчэ ўспомніце, як непрадзутыя расійскія жыхары, што аб'ехалі ўвесь эўрапейскі абшар за рулём дальнаходных грузавікоў, кіроўцы-«дальнабойшчыкі» з горада Ульянаўска казалі вам там: «Беларусы — гэта не рускія, гэта прыбалты...» І дакладна, тое ж вам казалі мітусьлівыя турысты з г. Уладзіміра ў час адпачынку ў гарах Карпатах («Кірпатах»).

Наступны этап асваеньня з мовай — гэта калі ты пачынаеш разумець, пра што гавораць мясцовыя людзі. Зноў жа ты адчуваеш сябе ўтульна. Яны далікатныя і памяркоўныя, як і беларусы. Толькі сам сабе думаеш: чаму ў іх такая высокая самадысцыпліна, яснасьць намераў? Чаму ў большасьці людзей тут і сёння прынята вітацца зь незнаёмымі, як і ў нас у вёсцы? І прызнаеш, што не толькі храмы, але і шматлікія выявы святой Дзевы Марыі на скрыжаваньнях дарог, сымболі Сьвятога крыжа і фігуркі «Бацькі і дзеці» на многіх вокнах адлюстроўваюць незамутнёнасьць, нават безграхоўнасьць асноўнага інстынctu чалавека. Дзяржава ж тут адназначная і накіраваная толькі на ўмацаваньне добра ў асобе. Сістэма падтрымкі персанальных планаў і пачынаваньняў настолькі спрыяльная, што часам думаеш: а можа, гэта і ёсьць камунізм? (А не разьвіты капіталізм...) Крэдыты на дом, бізнэс — самыя спрыяльныя. Бытавыя кантакты суседзяў заўжды могуць перарасьці ў малы, сярэдні... любы бізнэс. Выдатна арганізаваны каталіцкая, пратэстанцкая (пяцідзсятнікі) і іншыя хрысьціянскія камуніі (грамады).

І што цябе як беларуса адрозьнівае ад гэтых людзей? Што ў цябе такой глебы, такога «мы» на гэтай зямлі ў прынцыпе пакуль проста няма...

Тут жа (наша агульная) далікатнасьць, спагада адзін аднаму, правільная ўсьвядомленая і прадоўжаная да пэўнай дасканаласьці, робіць уражаньне, што пасля Беларусі ты, урэшце, трапіў на Зямлю.

Службы практыкі і навучаньня пасля школы проста «насьпеўваюць» грамадзяніну: «Ты — чалавек, ты — адзіны ў сваім родзе на гэтай зямлі; ты — унікальны...» У адрозьненне ад тысячагадовай наменклатуры калектывізатарай — уплывовыя людзі тут выспяваюць прынцып, які калісьці зь вялікай крывёю быў народжаны ў ЗША і ўпершыню зафіксаваны на паперы як Канстытуцыя. Гэты прынцып зараз усё больш відавочны па яго пладох у гэтай заходнеэўрапейскай рэчаіснасьці: персана, персанальны інтарэс, правільнае асабістае жыцьцё, яго дух — гэта галоўны рэсурс дзяржавы...

Бельгійцы, не ўяўляючы нашага жыцьця, часам скардзяцца, што шмат яшчэ акаляе іх усялякіх папераў, ёсьць бюракратыя... Але — «нам бы вашы праблемы» — думаецца аб гэтай самай багатай краіне сьвету.

Яны, канешне, усъведамляюць сябе шчаслівай нацыяй, але, у прынцыпе, не задаволены сабой, не задаволены Брусэлем, сталіцай Эўропы... І праз некаторы час заўважаеш — чаму незадаволены, з якога «кутка жаданьяў» яны глядзяць на сябе. Гэта «амерыканская вера» цэлага маладзейшага тутэйшага пакаленьня.

Вядома, калі амерыканец прыязджае ў Заходнюю Эўропу, то яго непрыемна ўражае «сухасьць», адчужанасьць, рацыяналізм, прыгажосьць «сама для сябе», прыгажосьць, даведзеная да абсалюту, захінаючая міжчалавечы непасрэдны дыялог. Самі англічане як праўстаўнікі Заходняй Эўропы часам у перадачах радыё прызнаюць, што яны ўспрымаюць суседа не тым, хто ён ёсьць, а хто ён па прафесіі. А нарцыстычнае мысьленьне самаздзіўленьня, самаўлюблёнасьці мужчыны можна пачуць у нямецкай песьні:

Я такі прыгожы...

Я — Антон з Ціроля...

Вядома, эмацыйнасьць і шчырасьць у Заходняй Эўропе моцна абпалена фашызмам. І амерыканец (часам крыху высакамерна) можа сказаць: «Эўропа хворая на сэрца...» Здаецца, менавіта гэта і пачынае ўсьведамляць нідэрландскамоўнае насельніцтва.

Напрыклад, тут вельмі шырока вядома ангельская (амерыканская) мова, хоць мова нідэрландс больш падобна да нямецкай, чым да англійскай. Але калі германцы пускаяюць толькі перакладзеныя амерыканскія фільмы (а Галівуд глядзяць, напэўна, аднолькава як ва Усходняй, так і ў Заходняй Эўропе), то бельгійцы падпісваюць толькі свае цітры і глядзяць у арыгінале, на ангельскай мове.

Тое, што выяўляе большую здольнасьць да дэмакратызму, заўважаецца і ў паводзінах. Людзі ў Бельгіі больш простыя, адкрытыя, зусім без нямецкага форсу і польскай пыхі... Гэта нагадвае вечную маладосьць, арыгінальнасьць і беларусаў.

Думка наіўных аб'яднальнікаў «усіх» рэлігій тут ужо не ўспрымецца ўсур'ез, як і фашызм. Бачная прыгажосьць тут проста «навязла ў зубы». Можа быць, таму людзі ўсё больш захапляюцца прыгажосьцю яшчэ вышэйшага парадку — нябачнай, якая як казка, як вера, надзея і сьвятая любоў закладзены ў жывой душы кожнага чалавека. Ісус Хрыстос — ужо вырагатаў усё... Толькі здольнасьць прыняць сваю дасканаласьць — дармо, без платы — у такога чалавека «спакушальнага», як эўрапейца, яшчэ невялікая...

«Прыгажосьць выратуе сьвет» — гэта, несумненна, у прынцыпе, думка сучасных язычнікаў у Беларусі, і, можа, яна больш з'ядае мазгі славян, бо ва Усходняй Эўропе існуе і разгортваецца натуральная рэакцыя душы азызлай, згаладнелай ў скрайнім містыцызме, калі ў выніку ў чалавека ўрэшце няма сілы навесці чысьціню, а не тое што прыгажосьць, вакол сябе...

І яго «вярэдзіць» тады толькі гарэлка. Напрыканцы можна нагадаць, што тэрыторыя Бельгіі роўная ўсяго палове Мінскай вобласці, а жыве тут насельніцтва столькі ж, як у цэлай Беларусі, — 10 мільёнаў чалавек (каля 5 млн. — французскамоўных і столькі ж нідэрландскамоўных).

Каменныя дамочки — як «зубочки» паўз дарог... На жаль, тут няма гушчы-пушчы — лесу, дзікай прыроды, як гэта ёсць у нас. І тады думаеш, якая ўсё ж прасторная Беларусь!

Нягледзячы на шчыльнасць насельніцтва, культура, закон, эстэтычны пагляд тут перамагае і чысьціня асяроддзя ўсюды гранічыць з прыгажосцю. Урэшце, калі бліжэй сустракаешся з рэальнасцю — думаеш: «І так можа быць!..»

Але ж, падказвае інтуіцыя, сёння незалежнай і (каб) самастойнай Беларусі да гэтага дабрабыту толькі адзін (!) крок... Хаця і над безданню, якую сучаснікі Гамлета, не вагаючыся, даўно адолелі тут, на Захадзе Эўропы. На пытаньне: «Быць ці не быць» — адназначна, на ўсе грудзі, грамадой адкажам: «Быць!»